Dokumenty

Zápisnice o výsluchu Viliama Širokého na Ústredni štátnej bezpečnosti

Marek Syrný – Matej Medvecký

Zápisnica, ktorú s popredným komunistickým funkcionárom Viliamom Širokým spísali vyšetrovatelia politickej polície – Ústredne štátnej bezpečnosti (ÚŠB) po jeho zatknutí v lete 1941, je nepochybne zaujímavým dokumentom k najnovším slovenským dejinám, najmä k dejinám ilegálnej komunistickej strany počas existencie samostatnej Slovenskej republiky (1939–1945). Jej povojnové osudy sú však aj pozoruhodným svedectvom o histórii Komunistickej strany Slovenska (KSS), respektíve Československa po roku 1945, ktoré prezrádza vzájomné intrigy a boje medzi rôznymi komunistickými funkcionármi. Epizóda niekoľkodňového pôsobenia v ilegalite, zatknutia a väzenskej internácie Viliama Širokého prešla počas komunistickej vlády v Československu viacerými výkladovými obratmi, od oslavného vyzdvihovania Širokého až po taktické mlčanie o celej záležitosti, nikdy však nebola osvetlená dostatočne a bez nasadzovania ideologických okuliarov. Čo všetko sa so zápisnicou udialo, nie je detailne známe, máme o tom len kusé informácie. Podľa vyjadrenia Zdenky Fenclovej, členky odbojovej skupiny Stanislava Mareša a skupiny Flóra, po vojne sudkyne Okresného ľudového súdu v Bratislave, získal jej kópiu z archívu Krajského súdu v Bratislave s pomocou vtedajšieho poverníka vnútra Júliusa Viktoryho samotný Široký.¹ Originál (spolu s celým spisom)

1 „Dr. Fenclová řekla, že o tyto protokoly (Širokého a Ďuriša – pozn. autori) měla zájem Moskva, ale s[oudruh] Široký byl šikovnější a tyto získal prostřednictvím VIKTORYHO, kterému je vy-

z archívu Ústredne štátnej bezpečnosti odovzdal podľa vlastných slov šéf podateľne Ján Vozár krátko po skončení druhej svetovej vojny vtedajšiemu generálnemu tajomníkovi KSS Štefanovi Bašťovanskému.² V každom prípade považujeme však za zaujímavý fakt, že sa zápisnica nachádza v osobnom fonde Klementa Gottwalda.

V tejto edícii sme sa rozhodli pripojiť k zápisnici o výsluchu Viliama Širokého na Ústredni štátnej bezpečnosti aj úradný záznam dodatočnej výpovedi vyšetrovateľa J. Horáka z augusta 1951, ktorý mal v rámci povojnového retribučného vyšetrovania na starosti prípad pracovníka brnenského gestapa Otto Koslowského, v roku 1941 povereného práve vyšetrovaním ilegálnej činnosti Viliama Širokého. Viedol nás k tomu fakt, že nemecké dokumenty o tom, čo vlastne Široký na gestape vypovedal, sú neznáme a celá aféra súdu s Koslowským má pravdepodobne doteraz viaceré neobjasnené miesta. Zachovala sa síce zápisnica o Koslowského výpovedi, je však pravdepodobné, že mnoho ostalo nevypovedaného (viď samotný úradný záznam o Horákovej výpovedi).

Budúci politik a významný predstaviteľ Komunistickej strany Československa Viliam Široký sa narodil v Bratislave 31. mája 1902 v železničiarkej rodine. Koncom prvej svetovej vojny sa stal členom sociálnodemokratických odborov.³ Počas štiepenia sociálnodemokratickej strany začiatkom dvadsiatych rokov minulého storočia sa priklonil ku komunistom. Keďže vyrastal v neslovenskom prostredí, vystupoval spočiatku pod menom Wilhelm Schiroky.⁴ Pre svoje radikálne postoje a vystupovanie proti vláde sa dostal do pozornosti polície a bol niekoľkokrát aj odsúdený k trestu väzenia. V rámci postupu v straníckej hierarchii sa neskôr presťahoval do Prahy a zaradil sa medzi oddaných stúpcov Klementa Gottwalda. Pôbil ako tajomník krajských a oblastných výborov komunistickej strany na Slovensku, neskôr aj ako tajomník Ústredného výboru KSČ, istý čas bol redaktorom ústredného slovenského stranického orgánu *Pravda*. V tridsiatych rokoch bol činný v aparáte Komunistickej internacionály (KI) a – podobne ako iní predstavitelia KSČ – spolupracoval so zložkami ofenzívneho spravodajstva Sovietskeho zväzu.⁵ V roku 1935 sa stal poslancom pražského parlamentu a v roku 1938 bol menovaný predsedom krajského komunistického vedenia na Slovensku. Po zákaze komunistickej strany

dal správce soudního archivu.“ (*Národní archiv*, Praha (ďalej NA), fond (f.) 100/24 (Klement Gottwald), zväzok (zv.) 110, archívna jednotka (arch. j.) 1432, Správa Krajského veliteľství Státní bezpečnosti v Brně o Viliamovi Širokém a Júliusovi Ďurišovi, 22.8.1951.)

2 *Tamže*, f. ÚV KSČ – nezaranené spisy, MV, protokol o výpovedi J. Vozára zo 14.5.1958. O celej veci pozri bližšie: MEDVECKÝ, Matej: *Spravodajské eso slovenského štátu: Kauza Imrich Sucký*. Bratislava, Ústav pamäti národa 2007, s. 55 n.

3 Pozri PEŠEK, Jan: Široký Viliam. In: TÝŽ a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989: Personifikácia politického vývoja*. Prešov, Michal Vaško 2003, s. 317.

4 Pozri JABLONICKÝ, Jozef: Za sovietske Slovensko: Pracovná verzia. In: TÝŽ: *Samizdat o odboji*, zv. 2: *Štúdie a články*. Bratislava, Kalligram 2006, s. 441–416, tu s. 463.

5 PEŠEK, J.: Široký Viliam, s. 317.

odišiel koncom tohto roku do ZSSR, odkiaľ sa v júni 1939 presťahoval do Paríža, kde spoluzaložil Zahraničný sekretariát KSČ. Od roku 1940 pôsobil opäť v Sovietskom zväze, avšak v júni 1941, krátko pred vypuknutím vojny medzi Nemeckom a ZSSR, sa vrátil na Slovensko. Širokého na ceste cez Maďarsko sprevádzal Vincent Škrabala, ktorý v roku 1940 utiekol z väzenia a odišiel ilegálne do Sovietskeho zväzu. Obaja muži sa na Slovensko dostali pašeráckymi cestami, ktoré pri odchodu do sovietskej emigrácie využili aj ďalší komunistickí činitelia Karol Bacílek a Karol Černocký.⁶

Po príchode do Zvolena sa obom emisárom Moskvy podarilo nadviazať kontakt s komunistickým funkcionárom Štefanom Sekerešom, s pomocou ktorého sa dostali do styku s oblastným straníckym vedúcim v Banskej Bystrici Františkom Vavrom. Široký sa mal na Slovensku stať šéfom ilegálnej komunistickej strany a dozerať na vykonávanie „správnych smerníc“ (viď nižšie). Okrem toho je pravdepodobné, že ako človek, ktorý pre Sovietov v tomto smere pracoval aj v minulosti, mal vykonávať spravodajské úlohy, respektíve na ich vykonávanie pripravovať iných straníkov. Nepochybne aj s týmto úmyslom ho v Moskve vycvičili v zaobchádzaní s mikrofotografiami a rôznymi chemikáliami. Avšak skôr, ako mohol začať plniť svoje poslanie, alebo sa aspoň osobne skontaktovať s vtedajšími špičkami ilegálnych štruktúr, padol do rúk polície. V tomto konkrétnom prípade šlo o náhodu – strážnik ho zatkol na základe udania, že sa v byte manželov Habánovcov zdržuje neznámy muž. V tom čase na Slovensku pôsobila aj skupina pracovníkov gestapa v zložení Otto Koslowski, Leopold Eibl, Johann Zehetmayer a kriminálny asistent Florian, ktorá mala pomáhať slovenskej polícii v boji proti komunistickej ilegalite.⁷ Širokého na návrh prednostu Štátneho policajného úradu vo Zvolene Štefana Uhrovčíka bezpečnostné orgány vyžiadali z väznice Štátneho zastupiteľstva v Banskej Bystrici a eskortovali do väznice Ústredne štátnej bezpečnosti v Bratislave.⁸

Široký spočiatku vypovedať nechcel, respektíve vypovedal zavádzajúco. Vypočúval ho vedúci detektívnej skupiny protikomunistického oddelenia ÚŠB inšpektor Imrich Sucký,⁹ ale aj vyššie spomínaní úradníci gestapa. Keďže v jeho prvej výpovedi (z 20. júla 1941) boli nezrovnalosti a nebola dôveryhodná, podľa Koslowského „pristúpil SUCKÝ k ostrejšiemu vypočúvaniu, ktorého sa zúčastnil aj EIBL, ZEHETMAYER a FLORIAN. Bolo mi známe, že SUCKÝM prevádzaný ‘zostrený výsluch’ bol všeobecne schválený (trpený) ako šéfom ÚŠB, tak aj minis-

6 JABLONICKÝ, J.: Za sovietske Slovensko, s. 463.

7 Pozri viac: MEDVECKÝ, Matej: Imrich Sucký – lovec v sieťach ŠtB. In: *Pamäť národa*, roč. 3, č. 1 (2006), s. 7.

8 NA, f. ÚV KSČ, nezaradené spisy, prípis obranného dôstojníka Veliteľstva pozemného vojska č. 48.990, dôverné O. D. 1941 z 28.7.1941, adresovaný Ministerstvu národnej obrany, oddelenie II/4.

9 O Imrichovi Suckom (24.11.1899 Bratislava – 1973 Viedeň) viď MEDVECKÝ, M.: *Spravodajské eso slovenského štátu* (pozri pozn. 2).

trom MACHOM, pripúšťam, že aj ja som dal Širokému pár úderov, toto ale určite neviem.“¹⁰ Podľa Suckého naopak Širokého zbil samotný Kosłowski a jeho ľudia. V každom prípade v priebehu nasledujúcich niekoľkých dní Široký svoju výpoveď doplnil (jedná sa o dodatok datovaný k 30. júnu, viď nižšie), na základe čoho Ústredňa štátnej bezpečnosti identifikovala ľudí, s ktorými sa Široký skontaktoval a ktorí boli zapojení do ilegality, a mohla tak pristúpiť k ich zatýkaniu: „Na základe novej výpovede ŠIROKÝ-ho (!) bol dňa 23/7 t. r. zatknutý členmi ÚŠB a gestapa Ondrej MOJŽIŠ. (...) Menovaný je starý komunistický pracovník a bol v súvislosti s prípadom ŠTAUDINGER, resp. BLAŽOVSKÝ a spol. dňa 17/12 1940 zatknutý pre ilegálnu komunistickú činnosť. (...) Ondrej MOJŽIŠ bol vo vyšetrovacej väzbe štát[neho] zastupiteľstva v B[anskej] Bystrici od 17/12 1940 do 7/4 1941, kedy bol prepustený na slobodu. Po prepustení na slobodu MOJŽIŠ v ilegálnej komunistickej činnosti neprestal, ale vo spojení so Šalamonom FEIG-om (!) v tejto činnosti ďalej pokračoval. Preto dňa 24/7 1941 bol zatknutý tiež Šalamon FEIG. (...) Na základe výpovedí FEIG-a (!) bol zatknutý dňa 25/7 1941 v Ponikách tiež Pavel. Vyšetrovaním bolo zistené, že Pavel sa menuje pravým menom František VAVRO. (...) Výsluch oblastného vedúceho Františka VAVRA dosiaľ nie je skončený. ÚŠB spolu s gestapom prevádza ďalšie zatýkanie jednotlivých funkcionárov, aby tak bolo zneškodnené celé vedenie. Dnes alebo v najbližšej dobe budú zatknutí obvodní vedúci v B[anskej] Štiavnici a v Brezne n/Hr[onom]. Na základe ich výpovedí potom okresní vedúci atď.“¹¹

Z citovaného dokumentu a zo samotnej Širokého zápisnice teda vyplýva, že prvou nitkou, ktorá detektívov protikomunistického oddelenia ÚŠB priviedla až k pozatýkaniu oblastného vedenia ilegálnej Komunistickej strany Slovenska v Banskej Bystrici a následne I. Ústredného vedenia KSS, bola Širokého výpoveď. Pre doloženie tohto tvrdenia stačí dodať, že František Vavro sa stal konfidantom Ústrednej štátnej bezpečnosti a s jeho pomocou sa slovenské a nemecké bezpečnostné zložky pokúsili v Martine zadržať ďalšieho významného komunistického funkcionára Ľudovíta Benadu; tomu sa síce podarilo utiecť, ÚŠB ho však čoskoro aj tak zatkla. V Trenčíne potom Vavro pomohol pri zaistení vedúceho technického aparátu ilegálnej slovenskej komunistickej strany Vojtecha Kohna. Kohn zas detektívov ústredne priviedol na stopu samotného vodca komunistov na Slovensku Júliusa Ďuriša. Po jeho vypátraní a zatknutí prestalo I. ilegálne vedenie KSS existovať.¹²

10 *Archiv bezpečnostních složek*, Praha (ďalej *ABS*), f. H (Operativní svazky – historický fond), H-751, výpis z protokolu o výpovedi Otto Kosłowského.

11 *NA*, f. ÚV KSČ, nezaraďené spisy, prípis obranného dôstojníka Veliteľstva pozemného vojska č. 48.990, dôverný O. D. 1941 z 28.7.1941, adresovaný Ministerstvu národnej obrany, oddelenie II/4.

12 Pozri viac: JABLONICKÝ, J.: *Za sovietske Slovensko*, s. 465–475 (pozri pozn. 4).

Na základe druhej výpovede Viliama Širokého inšpektor Sucký priviezol z Bankej Bystrice aj mydlo s mikrofotografiami a doláre ukryté v tube na zubnú pastu (viď nižšie). K tomu opäť vypovedal zamestnanec brnenskej úradovne gestapa Otto Koslowski: „Poneváž (!) tento mikrofotogram nie je ľudským okom viditeľný, SUCKÝ požiadal chemika bratislavskej DYNAMIT – NOBEL-ky (!) Dr. Totha,¹³ ktorý už predtým na požiadanie ÚŠB previedol niekoľko vedeckých výskumov, aby z mydla odstránil mikrofotogram. Pri tejto práci Dr. Totha v laboratóriu závodu, ktorá trvala niekoľko dní, som bol prítomný. Dr. Tothovi sa podarilo pri jednoduchej analýze mydla bez prísady luhu zistiť folín s mikrofotografiou. Obsahovala formulu na vyhotovenie mikrofotografických platní, ktoré dovoľujú experimenty pri fotografovaní a v mikroskope aj pri úplnom dennom svetle. Po mnohých pokusoch sa Dr. Tothovi podarilo podobné mikrofotogramy vyhotoviť v ľubovoľnom množstve. Jeho dobrozdanie a materiál bol potom z Brna zaslaný na Hlavný rišsky bezpečnostný úrad.“¹⁴

Na vyžiadanie Nemcov bol ešte v roku 1941 Viliam Široký vydaný na výsluch na brnenskú úradovňu gestapa. Zápisnicu z tohto výsluchu historici doposiaľ nenašli, zachovalo sa len svedectvo Otto Koslowského, ktorý tvrdil, že počas výsluchov Široký nič nepriznal a nebol už bitý, len bol vystavený psychickému nátlaku: „Ja som sa ale nechal jedným tretím (treťou osobou) nahovoriť – myslím bol to MARGUORT – aby sa ŠIROKÝ odviezol pod jednu šibenicu na dvore Kaunitzovho kolégia, aby pod hrozbou obesenia sme ho donútili k ďalšej výpovedi. Pre mňa bolo to jasné, že ŠIROKÝ je si toho vedomý, že on ako občan jedného autonómneho štátu nemôže byť popravený mimo hraníc Slovenska. Preto bol aj pokus, ako som to očakával, negatívny.“¹⁵

Žalobu na Viliama Širokého a „spoločníkov“¹⁶ podalo Štátne zastupiteľstvo v Bratislave v roku 1942 a Krajský súd v Bratislave ho odsúdil na štrnásť rokov väzenia, po odvolaní napokon Hlavný súd trest znížil na deväť rokov odňatia slobody. Svoj trest si Široký odpykával v Bratislave, Leopoldove a Nitre. Začiatkom februára 1945 utiekol spolu s Júliusom Ďurišom z väzenia v Bratislave, odišiel k partizánom

13 Jedná sa pravdepodobne o dr. ing. Richarda Dohta, ktorý bol súdnym znalcom a vypracoval pre ÚŠB súdnoznalecké posudky aj v iných prípadoch.

14 ABS, H-751, výpis z protokolu o výpovedi Otto Koslowského.

15 *Tamže*.

16 Spoločníkov v tomto prípade v zmysle žaloby tvorili nasledujúce osoby: Július Ďuriš, Ľudovít Benada, Vojtech Kohn, Ing. Zoltán Szóbel, Ing. Otto Dub, Štefan Szabó, Ladislav Ličko, Valentin Svitek, Karol Černocký, Štefan Maxián, Jozef Ivanič, Jozef Rompf, Augustín Ruff, Štefan Borš, Ján Steiner, Marcel Gogol, Eugen Guderna, František Číz, Ľudovít Matúšik, Gustáv Mates, Ferdinand Kotrč, Alexander Schatz, Rudolf Wetzler, Samuel Spitzer, Marta Delková, Viera Lengsfeldová, Hilda Trautenbergová, Július Schönfeld, Samuel Stern, Alžbeta Ferencová, Samuel Takáč a Karol Ivanič. (Štátny archív Bratislava, f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave (ZŠB), spis 663/1942, V. Široký a spol.)

a neskôr cez front prešiel k Červenej armáde. Od jari 1945 do roku 1953 vykonával funkciu podpredsedu československej vlády, potom až do roku 1963 bol predsedom vlády. Okrem toho v rokoch 1950 až 1953 pôsobil vo funkcii ministra zahraničných vecí. V auguste 1945 ho v Žiline zvolili za generálneho tajomníka Komunistickej strany Slovenska, ktorým zostal do roku 1954. Po februári 1948 sa stal členom predsedníctva Ústredného výboru KSČ. Angažoval sa pri zavádzaní stalinského teroru a organizovaní politických procesov v Československu. V roku 1957 mal ambície stať sa po smrti Antonína Zápotockého prezidentom, proti Antonínovi Novotnému sa však nakoniec nepresadil. O zosadení Širokého z funkcií sa rokovalo už v roku 1960 (k pádu mala prispieť aj správa ministra vnútra Rudolfa Baráka, opierajúca sa o údaje a výpovede ľudí zaangažovaných pri Širokého zatknutí v roku 1941). Nakoniec však musel vrcholné stranické a štátne funkcie opustiť až v roku 1963 (členom ÚV KSČ prestal byť v roku 1966), pričom oficiálnym dôvodom bol jeho podiel na nezákonných politických procesoch v päťdesiatych rokoch. Odchodom z politiky stratil Široký zmysel života a do roku 1968 chodil zo zvyku na úrad vlády aspoň čítať noviny, neskôr mu zakázali aj to.¹⁷ Viliam Široký, jeden z popredných predstaviteľov stalinizmu v Československu, zomrel v Prahe 6. októbra 1971.

17 Pozri KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní*. Toronto, Sixty-Eight Publishers 1989, s. 152–155.

Viliam Široký na fotografii z roku 1942 (zdroj: Archív Múzea SNP v Banskej Bystrici)

1

Bratislava, 1941, 20. júl

Zápisnica

napísaná dňa 20. júla na Ústredni štátnej bezpečnosti v Bratislave, za prítomnosti podpísaných. Vypočúvaný je:

Viliam Široký,

narodený 31. mája 1902 v Bratislave, príslušný tamtiež, bez vyznania, ženatý, syn nebohého Jána a Kataríny rodenej Kruškovskej, súkromný úradník, národnosti slovenskej, trestaný bol, nemajetný, bývalý poslanec Komunistickej strany Česko-slovenska, bytom v Bratislave, Pölnská cesta č. 269.

Menovaný bol predvedený z väzby a po oboznámení sa s predmetom vypočúvania a napomenutí k pravde udáva toto:

Osobné:

Môj otec bol zamestnaný u štátnych dráh a zomrel v roku 1915. Ja som vychodil 5 tried obecnej školy a štyri meštianske v Bratislave. Po skončení škôl som v roku 1917 nastúpil službu ako praktikant u štátnych dráh v Bratislave, kde som slúžil do roku 1919, kedy som bol prepustený československými úradmi, a to preto, že som sa zúčastnil s ostatnými zamestnancami generálnej stávky. Po prepustení zo služby som nastúpil ako administrátor novín „Hlas ľudu“¹ a „Pravda chudoby“² v Slovenskom tlačovom výbore.³ V tomto zamestnaní som bol do roku 1924, kedy som nastúpil vojenskú činnú službu u pešieho pluku 28 v Prahe, a po odslúžení 18 mesiacov som demobilizoval, pricestoval do Bratislavy a zaujal som opäť moje bývalé zamestnanie. V roku 1927 som ochorel na pľúca, takže som bol 12–13 mesiacov

1 Časopis *Hlas ľudu* bol pokračovaním úradne zastaveného periodika *Proletár*. Prvé číslo vyšlo 21.12.1919 v Banskej Bystrici. V roku 1920 sa stal orgánom ľavicového krídla sociálnej demokracie na Slovensku a po založení KSČ bol popri *Pravde chudoby* najvýznamnejším časopisom komunistickej strany na Slovensku. Pôvodným vydavateľom bol zvolenský župný výkonný výbor KSČ, od roku 1922 Slovenský tlačový výbor KSČ. V rokoch 1922 a 1923 vychádzal vo Vrútkach, potom v Ostrave až do roku 1926, kedy zanikol. Do roku 1922 ho viedol Václav Chlumecký, potom Klement Gottwald.

2 Časopis *Pravda chudoby* bol ústredným tlačovým orgánom komunistickej strany na Slovensku. Pod týmto názvom vychádzal v rokoch 1920–1925, potom už iba ako *Pravda*. Prvé číslo vyšlo 15.9.1920 v Ružomberku ako tlačový orgán sociálnodemokratickej strany na Slovensku. Po založení KSČ na Slovensku sa stal jej ústredným periodikom, vydávaným Slovenským tlačovým výborom KSČ. Medzi jej redaktorov patrili Klement Gottwald, Eduard Urx, Peter Jilemnický a iní.

3 Slovenský tlačový výbor KSČ vznikol na krajskej konferencii KSČ v Žiline 7.1.1923. Mal na starosti zabezpečovanie pravidelného vydávania a rozširovania komunistickej tlače. Zanikol v druhej polovici 20. rokov minulého storočia.

v rôznych sanatóriách. V roku 1928, teda po mojom vyliečení, bol som zvolený, respektíve poverený vedením komunistickej strany do politickej frakcie.⁴ V roku 1935 som sa oženil so Židovkou Margarétou Kleinovou, narodenou 26. marca 1906 v Poprade, predavačkou, s ktorou som žil spoločne až do roku 1939, kedy táto odcestovala do Poľska a po obsadení Poľska odcestovala do Anglicka, a myslím, že sa ešte i teraz tam zdržuje. Z tohoto manželstva nemáme deti.

K veci:

V roku 1919 som vstúpil do organizácie sociálnodemokratických železničiarov, keďže v tejto dobe boli zamestnanci dráh väčšinou organizovaní v tejto strane. V roku 1921 prestúpilo mnoho členov do komunistickej strany a aj ja som presťúpil do komunistickej strany. Ako som už uviedol, v tej dobe som bol zamestnaný v tlačovom výbore komunistickej strany až do nastúpenia vojenskej služby v roku 1924. V tomto zamestnaní som nadobudol organizačných vedomostí a v mojom voľnom čase som študoval politickú ideológiu komunistickej strany, takže v roku 1928 som bol tak ďaleko, že ma vedenie komunistickej strany v Československu poverilo funkciou oblastného tajomníka tejto strany v Bratislave. Túto funkciu som vykonával až do konca roku 1929, kedy som bol opäť pridelený do slovenského tlačového výboru, kde som pracoval do roku 1931. Pre rôzne tlačové delikty a prečiny som bol podľa zákona na ochranu republiky odsúdený na 9 mesiacov väzenia, ktoré som si tiež odsedel. V roku 1932 som bol povolaný do vtedy novozriadeného krajského vedenia komunistickej strany na Slovensku a mal som pridelené organizačné veci a pokladnicu tejto strany. Od roku 1935 som bol politickým vedúcim v krajskom vedení komunistickej strany na Slovensku a túto funkciu som zastával až do môjho odjazdu do emigrácie, a to v decembri 1938.

Pri voľbách do parlamentu v roku 1935 som bol zvolený ako poslanec komunistickej strany do československého parlamentu.⁵ Na siedmom kongrese komunistickej strany v Prahe som bol zvolený ako zástupca Slovenska do ústredného vedenia Komunistickej strany Československa so sídlom v Prahe. K poslednému svetovému kongresu Kominterny v roku 1935 v Moskve⁶ vyslala KSČ päť člennú delegáciu na tento kongres. Delegácia táto pozostávala z nasledujúcich funkcionárov komunis-

4 Široký tím pravdepodobne myslel svoje zvolenie za tajomníka Krajského výboru KSČ na Slovensku v roku 1929.

5 Široký dokonca zastával v komunistickej strane funkciu jedného z podpredsedov. Na parlamentnej pôde bol na tú dobu málo aktívny. Počas troch rokov svojho pôsobenia v snemovni podal iba tri iniciatívne, resp. pozmeňovacie návrhy, dve interpelácie a štyri krát rečnil v rozprave. Napriek tomu, že používal vtedajšiu typickú slovenskú komunistickú rétoriku o vykorisťovaní Slovákov a ostatných nečeských národov republiky českým kapitálom, o vysoko reakčnej politike Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a pod., v porovnaní so svojimi spolustraníkmi sa správal v parlamente nezvyčajne slušne a bol iba raz napomínaný k poriadku.

6 Siedmy kongres Komunistickej internacionály (Kominterny) sa v Moskve uskutočnil v dňoch 25.7.–20.8.1935. Zúčastnilo sa ho 513 delegátov zastupujúcich 65 komunistických strán

tickej strany: poslanec Gottwald, poslanec Šmeral,⁷ poslanec Kehler (!),⁸ poslanec Zápotocký⁹ a ja. Na tomto svetovom kongrese v Moskve boli na programe čisto dva referáty. Ako prvý referent bol Dimitrov,¹⁰ ktorý prednášal smernicu ohľadne politiky komunistickej strany, ďalej aby boli v každej sekcii [KI] zriadené národné fronty, a to preto, aby tieto boli ako protitlak k autoritatívnemu a nacionálnemu hnutiu, ktoré by prípadne mohlo viesť k imperialistickej vojne, ktorej sa má v každom ohľade zabrániť. Ďalej má byť zriadený front proti svetovému kapitalizmu, keďže tento stále až urážlivo vykorisťuje robotníctvo.

Ako druhý referent na tomto kongrese bol Ercoli, ktorý previedol referát na tému „Boj proti imperialistickej vojne“.¹¹

V roku 1937 som odcestoval po druhý raz do ZSSR. Vtedy som odcestoval legálnou cestou do Rakúska, a to celkom súkromne ako hosť šéflekára sanatória pre

a medzinárodných organizácií. Kongres sa koncentroval na postoje a stratégiu komunistov voči fašizmu a na hrozbu novej svetovej vojny. Vypracoval a prijal novú komunistickú taktiku boja o moc a proti fašizmu – politiku jednotného a širokého ľudového frontu. Na zjazde z československých delegátov okrem Klementa Gottwalda, Bruno Köhlera a Olexa Borkaňuka vystúpil s prejavom aj Viliam Široký.

- 7 Bohumír Šmeral (25.10.1880 Třebíč – 8.5.1941 Moskva) – pôvodne vodca sociálnej demokracie a neskôr zakladajúci člen KSČ. Pred rokom 1938 poslanec a senátor parlamentu, člen ÚV KSČ a Exekutívy Komunistickej internacionály. Po Mníchove 1938 odišiel do Moskvy, kde až do svojej smrti pôsobil v tunajšom exilovom vedení KSČ.
- 8 Bruno Köhler (16.7.1900 Nové Město pod Smrkem – 21.3.1989 Praha) – zakladajúci člen KSČ a funkcionár Komsomolu. Od roku 1929 člen ÚV KSČ, neskôr aj zástupca KSČ v Kominterne a člen jej exekutívy. Od roku 1935 poslanec československého parlamentu. Počas vojny bol členom moskovského vedenia KSČ, po roku 1945 sa stal tajomníkom ÚV KSČ. V roku 1963 bol v súvislosti so zodpovednosťou za politické procesy v 50. rokoch odvolaný z funkcií, v roku 1966 mu bolo zastavené členstvo v KSČ.
- 9 Antonín Zápotocký (19.12.1884 Zákolany pri Kladne – 13.11.1957 Praha) – pôvodne sociálnodemokratický a odborársky funkcionár, neskôr zakladajúci člen KSČ a jej ústredný tajomník. Od roku 1925 člen ÚV KSČ a poslanec parlamentu. Cez vojnu bol uväznený v koncentračnom tábore. Po oslobodení bol predsedom Ústrednej rady odborov, v roku 1948 sa stal predsedom vlády a v rokoch 1953–1957 bol prezidentom ČSR.
- 10 Georgi M. Dimitrov (18.6.1882 Kovačevci – 2.7.1949 Moskva) – pôvodne sociálny demokrat, neskôr zakladateľská a vedúca osobnosť bulharských komunistov. Od roku 1923 vo vedení Komunistickej internacionály a v rokoch 1935–1943 jej generálny tajomník. Po vojne predseda Bulharskej komunistickej strany a predsedu vlády.
- 11 Pseudonym Ercole Ercoli používal Palmiro Togliatti (26.3.1893 Janov – 21.8.1964 Jalta) – právnik, novinár a komunistický politik. V roku 1921 patril k zakladateľom Italskej komunistickej strany, po jej zákaze žil v rokoch 1926–1936 v sovietskom exile. Účastnil sa španielskej občianskej vojny, od roku 1940 opäť pobýval v ZSSR a v roku 1944 sa vrátil do Talie, kde obnovil komunistickú stranu, ktorú viedol v rokoch 1947–1964 ako generálny tajomník. V rokoch 1944–1945 bol námestníkom predsedu vlády, potom do roku 1946 ministrom spravodlivosti, dlhé roky po vojne vykonával poslanecký mandát. Stal sa popredným stúpencom decentralizácie svetového komunistického hnutia a nezávislosti jednotlivých komunistických strán na Moskve.

plúcne choroby v blízkosti Petrohradu, ktorý ma pozval na 14 dennú dovolenku do jeho sanatória. Po 14 dňoch pobytu v tomto sanatóriu som pricestoval opäť na Slovensko. Leninovu školu¹² v ZSSR som nenavštevoval. Na základe nariadenia československej vlády z roku 1938 bola činnosť komunistickej strany vo veľkej miere potlačená,¹³ keďže demonštrácie, hromadné schôdze a podobne boli zakázané, takže agitácia komunistickej strany mala veľké ťažkosti. Kominternu v tej dobe nedala pre centrálné vedenie komunistickej strany v ČSR žiadny konkrétny pokyn, aby bol celý aparát komunistickej strany prevedený z legality do ilegality. Toto nariadenie československej vlády viedlo samozrejme k protiopatreniu komunistickej strany. K tomuto nariadeniu československej vlády zaujal stanovisko i časopis Kominterny „Komunistická internacionála“, ktorý priniesol i čiastočné smernice, ako postupovať v ďalšej práci komunistickej strany a akým spôsobom zaistiť aparát strany.

Komunistické hnutie v tom čase na Slovensku bolo pomerne kľudné a zaistené, a preto bola prevedená vo vedení len čiastočná zmena. Teda celý komunistický aparát bol prevedený čiastočne z legality do ilegality a takto sa pracovalo ďalej. V tej dobe, ako sa pamätám, mala komunistická strana asi 2 500 platiacich členov registrovaných na Slovensku. Dňa 6. októbra 1938, po federalizácii Československa, prišlo autonómne Slovensko, takže slovenská vláda rozpustila komunistickú stranu na Slovensku.¹⁴ Sekretariáty strany boli policajnými orgánmi obsadené a celý materiál, ako aj majetok strany, bol zabavený. Ako sa pamätám, administrácia časopisu strany „Slovenské zvesti“¹⁵ bola preložená do Žiliny, ale i tento materiál ako aj administrácia bola (!) políciou zabavená. Zákaz strany prišiel pre mňa ako aj pre ostatných vedúcich v krajinskom vedení strany úplne prekvapene (!), a preto nebolo možné previesť ihneď celý aparát do ilegality, a preto, na základe policajného zákroku, nastala úplná demoralizácia strany. Preto každé spojenie, ako medzi vedúcimi komunistickej strany alebo členmi, bolo nemožné. S krajinským vedením komunistickej strany na Podkarpatskej Rusi nebolo v tej dobe žiadne spojenie, keďže toto vedenie bolo úplne samostatné. Moje intervencie u slovenskej vlády v Bratislave, ako aj u centrálnej vlády v Prahe, ohľadne zákazu strany nemalo (!) žiadneho kladného výsledku. Ja osobne som bol na celom Slovensku ako komunistický činiteľ a poslanec všeobecne známy, a preto bolo vylúčené, aby som začal ilegálne pracovať v komunistickom smere. Z vlastnej iniciatívy som krátky čas po zákaze strany postavil nové ilegálne krajinské vedenie komunistickej strany na Slovensku. Na základe štátnopolitických udalostí

12 Medzinárodná leninská škola v Moskve fungovala ako politická vysoká škola pre prípravu domácich sovietskych a zahraničných komunistických funkcionárov.

13 Česko-slovenská vláda vydala 20.10.1938 nariadenie zakazujúce činnosť KSČ a všetok komunistický tisk.

14 Činnosť KSČ na Slovensku bola oficiálne slovenskou autonómnou vládou zastavená 9.10.1938.

15 Neoficiálny tlačový orgán KSČ na Slovensku, ktorý bol pokračovaním zastaveného *Ludového denníka*. Vychádzal od 17.5.1936 až do 11.10.1938 v Prahe a väčšinu článkov preberal z *Rudého práva*. Bratislavskú redakciu *Slovenských zvestí* viedol Július Šefránek.

bola komunistická strana na Slovensku prakticky odrezaná od komunistickej strany v Čechách a na Morave, a preto viedla tiež názov ako Komunistická strana Slovenska.¹⁶ Samozrejme Kominternu v Moskve túto stranu ako samostatnú ešte doteraz neuznala oficiálne, a to preto, keďže v posledných rokoch nebol zvolaný svetový kongres Kominterny, na ktorom by mohla byť uznaná komunistická strana slovenská ako sekcia [KI]. Dnes je však pravdepodobné, že komunistická strana na Slovensku je považovaná za samostatnú sekciu Kominterny.

K prvému krajinskému vedeniu komunistickej strany na Slovensku boli mnou určení nasledujúci:

- 1) Politický vedúci: Karol Jozef Bacílek,¹⁷ narodený 2. októbra 1896 v Choťánkach, zámočník.
- 2) Organizačný tajomník: František Zupka,¹⁸ narodený 30. júna 1901 v Marchegu, sústružník.
- 3) Agitačno-propagačný tajomník:

Dr. Július Maibaum,¹⁹ narodený 1. septembra 1908 v Kežmarku, Žid, advokát

Koloman Moškovič,²⁰ narodený 1. septembra 1906 v Košiciach, Žid, redaktor.²¹

Či sa všetci horeuvedení zdržujú teraz na Slovensku a či sú zapojení vo vedení ilegálneho aparátu na Slovensku, neviem. Z bývalých desiatich komunistických

16 K účelovému organizačnému osamostatneniu komunistickej strany na Slovensku došlo v máji 1939, pričom však KSS nemala vlastné zastúpenie v Kominterne a politicky zostávala aj naďalej podriadená vedeniu KSČ.

17 Karol Bacílek (12.10.1896 Choťánky – 19.3.1974 Bratislava) – od roku 1921 funkcionár KSČ na Slovensku. V roku 1939 emigroval do ZSSR, odkiaľ bol už počiatkom roku 1940 vyslaný späť na Slovensko. V marci 1940 spolu s Karolom Černockým opäť odišiel do ZSSR. V rokoch 1941–1942 absolvoval Medzinárodnú leninskú školu v Moskve a v roku 1943 aj paradesantný a radistický výcvik. V auguste 1943 prišiel spolu s Karolom Šmidkem opäť na Slovensko. Počas povstania sa stal tajomníkom KSS a po jeho potlačení pôsobil ako partizánsky spravodajský dôstojník. V roku 1952 bol menovaný ministrom národnej bezpečnosti, od roku 1953 sa stal prvým tajomníkom KSS. Z funkcií bol odvolaný v roku 1963 v súvislosti s odpovednosťou za politické procesy v 50. rokoch, členstvo v KSČ mu bolo počas „pražskej jari“ zastavené a v roku 1970 obnovené.

18 František Zupka (30.6.1901 Marcheg – 2.6.1976 Mariánské Lázně) – od roku 1921 člen KSČ a neskôr tajomník komunistických Červených odborov. Cez vojnu väznený v koncentračných táboroch. Po oslobodení predseda zjednotených odborov na Slovensku a člen komunistického vedenia.

19 Pravdepodobne Július Bránik (1.9.1908 Kežmarok – 27.8.1970 Praha) – v KSČ od roku 1930, v 30. rokoch bol jej funkcionárom. V rokoch 1939–1945 pôsobil ako redaktor slovenského vysielania moskovského rozhlasu. Po vojne vedúci Ústrednej straníckej školy ÚV KSS.

20 Koloman Moškovič (2.9.1906 Košice – 15.9.1972 Bratislava) – člen KSČ od roku 1925. V medzivojnovom období komunistický funkcionár a redaktor českých a slovenských komunistických novín. V máji 1939 emigroval do Veľkej Británie, kde až do konca vojny pôsobil v tamojšom vedení KSČ. Od roku 1946 tajomník ÚV KSS.

21 V skutočnosti spomínané Krajinské vedenie KSČ na Slovensku bolo 6.10.1938 vytvorené nasledovne: Karol Bacílek mal na starosti organizačné otázky, Július Ďuriš bol zodpovedný za ideologickú prácu a Koloman Moškovič bol politickým vedúcim. František Zupka bol iba

oblastí strany na Slovensku zostalo len 8 oblastí, keďže odpadla oblasť Rožňava, Komárno a Košice. Oblasť Košice bola neskôršie preložená do Prešova.

1) Oblastné vedenie Bratislava:

Vedúci oblasti bol Karol Černocký,²² narodený 16. februára 1904, Veľké Borošno, Žid, prekrstený na bezverca.²³

Ďalší vedúci členovia tejto oblasti nie sú mi známi. K tejto oblasti patrili nasledujúce okresy: Bratislava, Malacky, Skalica, Senica, Myjava, Piešťany, Trnava, Modra.

2) Oblastné vedenie Nitra:

Táto oblasť nemala žiadne oblastné vedenie, keďže komunistické hnutie v tomto kraji bolo veľmi slabé. K tejto oblasti patrili nasledujúce okresy: Nitra, Hlohovec, Topoľčany, Zlaté Moravce a čiastky okresov, ktoré boli obsadené Maďarmi.

3) Oblastné vedenie Trenčín:

Vedúci oblasti bol istý Sokolník²⁴ z Levíc, od ktorého bližšie dáta nie sú mi známe. K tejto oblasti patrili nasledujúce okresy: Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Bánovce nad Bebravou, Ilava.

Tieto tri oblasti – teda oblasť Bratislava, Nitra a Trenčín – podliehali jednému krajskému vedeniu v Bratislave, teda [patrili] pod kraj Bratislava. Ako krajský tajomník tohoto kraja bol oblastný tajomník z Bratislavy Karol Černocký.

Krajské vedenie Žilina:

Krajský tajomník bol Jozef Vallo,²⁵ narodený 12. marca 1908 vo Farkašine, robotník.²⁶ Vallo bol zároveň oblastným tajomníkom pre oblasť Žilina. Ako druhý člen kraj-

spolupracovníkom krajského vedenia a Július Bránik – ktorého zrejme Široký menoval ako Júliusa Maibauma – nebýva uvádzaný ako osobnosť vtedajšieho širšieho vedenia KSČ na Slovensku.

22 Karol Černocký (16.2.1904 Veľký Boroš – 19.2.1945 Melk) – od roku 1930 člen KSČ a jej funkcionár. Dňa 10.3.1940 zatknutý za aktivity v ilegálnej KSS. Po úteku z väzenia absolvoval paradesantný a spravodajský výcvik v ZSSR. Pri vyslaní na Slovensko opäť zatknutý a odsúdený na 18 rokov väzenia. Zahynul pri bombardovaní transportu smerujúceho do koncentračného tábora v Mauthausene.

23 Vedúcim oblasti bol v skutočnosti Ján Osoha. O ňom pozri viac: ŠTVRTECKÁ, Anna: *Ján Osoha*. Bratislava, EPOCH 1970.

24 Identitu tohto údajného vedúceho trenčianskej oblasti sa nepodarilo zistiť. Od vzniku trenčianskej oblasti do marca 1940 bol jej vedúcim Štefan Minárik, po ňom do leta 1940 (a po svojom návrate z väzenia aj v rokoch 1941–1942) Valentín Svitok a od leta 1940 do mája 1941 František Vavro.

25 Jozef Vallo (7.3.1898 Vlčkovce – 16.2.1978 Bratislava) – predvojnový funkcionár KSČ na Slovensku a člen jej vedenia. V máji 1939 emigroval do Veľkej Británie, kde sa stal v roku 1943 členom Štátnej rady. Ako poradca vládneho delegáta pre oslobodené územie sa zúčastnil povstania na Slovensku, počas ktorého pôsobil na sekretariáte ÚV KSS a angažoval sa v odboroch. Po oslobodení pracoval ako odborársky funkcionár a člen komunistického vedenia.

26 V skutočnosti na čele žilinského oblastného vedenia bol Ľudovít Benada (23.8.1899 Mikulčice – 13.6.1973 Bratislava) – pôvodne sociálny demokrat, neskôr zakladajúci člen KSČ a jej funkcionár na Slovensku. V roku 1931 bol vyslaný do ZSSR, po návrate sa stal členom I. ilegálneho vedenia KSS. Od roku 1941 vo väzení. Po vojne patrili k vrcholným straníckym funkcionárom.

ského vedenia Žilina bol oblastný tajomník z Banskej Bystrice, ktorého však nepoznám.

1) Oblastné vedenie Žilina:

Vedúci oblasti: Jozef Vallo, robotník z Farkašína. K tejto oblasti patrili nasledujúce okresy: Žilina, Púchov, Považská Bystrica, Veľká Bytča, Čadca, Kysucké Nové Mesto, Turčiansky Svätý Martin, Ružomberok a Trstená.

2) Oblastné vedenie Banská Bystrica:

Vedúci oblasti mi menom nie je známy.²⁷ K tejto oblasti patrili nasledujúce okresy: Banská Bystrica, Kremnica, Nová Baňa, Banská Štiavnica, Zvolen, Modrý Kameň a Brezno n. Hronom, ďalej čiastky z pozostalých okresov pripadnutých k Maďarsku: Krupina, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Rožňava a Revúca.

Krajinské vedenie Prešov:

Ako vedúci tohoto kraja bol Július Krämer,²⁸ osobné dáta nie sú mi známe. Ako ďalší členovia tohoto krajinského vedenia boli Oskár Karafiát,²⁹ oblastný tajomník z Popradu.

1) Oblastné vedenie Prešov:

Ako vedúci oblasti bol Július Krämer. K tejto oblasti patrili nasledujúce okresy: Prešov, Bardejov, Sabinov, ďalej zvyšky okresu Košice, ktoré neboli obsadené Maďarmi.

2) Oblastné vedenie Poprad:

Tohoto členovia nie sú mi známi. K oblastnému vedeniu Poprad patria nasledujúce okresy: Poprad, Kežmarok, Spišská Nová Ves, Lubovňa, Levoča a Gelnica.

3) Oblastné vedenie Michalovce:

Toto nemalo pre vedenie oblasti ustanovených žiadnych členov. Okresy patriace pod túto oblasť sú tieto: Michalovce, Trebišov, Vranov, Humenné, Stropkov, Medzilaborce a zvyšky okresu Snina.

Teda celá komunistická strana na Slovensku bola organizovaná podľa horeuvedeného rozvrhu.³⁰ V dobe, keď som ešte bol na Slovensku, bolo len krajinské vedenie,

27 Vedúcim banskobystrickej oblasti bol až do marca 1940 Karol Černocký.

28 Vedúcim prešovskej oblasti bol do svojho zatknutia v januári 1940 Pavel Tonhauser (27.1.1909 Handlová – 21.11.1984 Bratislava) – po vstupe do KSČ v roku 1930 funkcionár komunistických mládežníckych organizácií. Od apríla do decembra 1940 viedol banskobystrickú oblasť ilegálnej KSS. V októbri 1941 bol odsúdený na dva a pol roka väzenia, ale už v novembri utiekol z väznice v Ilave na okupované územie južného Slovenska. V roku 1942 kooptovaný do vedenia ilegálnej maďarskej komunistickej strany, v roku 1943 opäť uväznený.

29 Toto Širokým udané meno sa nepodarilo identifikovať. Pravdepodobne išlo o vymyslenú osobu.

30 Na jeseň 1938 bola v skutočnosti komunistická strana na Slovensku rozdelená na štyri oblasti (bratislavskú, žilinskú, banskobystrickú a prešovskú). Do bratislavskej oblasti patrili okresy Bratislava, Trnava, Hlohovec, Malacky, Modra, Skalica, Senica, Nitra, Topoľčany a Zlaté Moravce. Do žilinskej oblasti patrili okresy Žilina, Púchov, Považská Bystrica, Bytča, Kysucké Nové Mesto, Čadca, Turčiansky Svätý Martin, Dolný Kubín, Námestovo, Trstená, Ružomberok, Liptovský Svätý Mikuláš, Prievidza, Ilava, Trenčín, Bánovce nad Bebravou, Nové Mesto nad Váhom, Myjava a Piešťany (posledne uvedených sedem okresov vytvorilo začiatkom roku 1940 samostatnú tren-

krajské vedenie, oblastné vedenie a okresné vedenie. Rajónne vedenie v tú dobu nejestvovalo.

Ja osobne som sa nemohol zúčastniť žiadnej ilegálnej činnosti v strane, keďže som bol všeobecne známy. Mne teda ako poslancovi komunistickej strany zostal len dozor nad stranou. I keď som v tú dobu nebol zbavený môjho poslaneckého mandátu, nemohol som ako poslanec pre stranu nič podniknúť, lebo ma všetci ostatní poslanci v parlamente ignorovali. Teda môj pobyt na Slovensku bol nemožný, keďže, ako som už uviedol, som sa nemohol žiadnej činnosti v strane zúčastniť, pre stranu nič podniknúť a konečne som počítal s mojím zatknutím. Pri jednom rozhovore s poslancom Gottwaldom³¹ som mu povedal moje stanovisko a spytoval som sa ho, aké stanovisko mám vlastne zaujať. Gottwald mi povedal, že budem musieť nejakým spôsobom opustiť Slovensko.

Asi v mesiaci júli 1938 pricestovala do Bratislavy delegácia z Pittsburgu, ktorá priniesla so sebou Pittsburgskú dohodu. Táto delegácia zanechala v slovenských masách hlboký dojem a bolo pozorovať vzrast slovenskej Hlinkovej ľudovej strany. Keďže strana bola založená na nacionálnom základe, nie že len na Slovensku, ale aj medzi Slovákami v kolóniách USA, bolo pozorovať hnutie Slovákov v tomto smere. Na základe toho prišiel som na myšlienku, že by bolo vhodné vyslať do USA medzi Slovákov delegáciu, teda slovenských komunistov, ktorí by previedli komunistickú agitáciu medzi Slovákami, keďže toto bolo počuť i z kruhu Slovákov v Spojených štátoch, že by bolo potrebné vysielanie delegácie slovenských komunistov.

Tento môj návrh som povedal aj bývalému tajomníkovi centrálného komitétu v Prahe Gottwaldovi. Gottwald s týmto mojím návrhom súhlasil a hneď nariadil, aby som teda ja a poslanec Clementis,³² ako delegáti, odcestovali do Spojených

čiansku oblasť). Banskobystrickú oblasť tvorili okresy Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Brezno nad Hronom, Kremnica, Zvolen, Nová Baňa, Krupina, Modrý Kameň, Lovinobaňa a Hnúšťa. Prešovská oblasť zahrňovala okresy Prešov, Kežmarok, Poprad, Dobšiná, Gelnica, Stará Ľubovňa, Levoča, Spišská Nová Ves, Bardejov, Giraltovce, Vyšný Svidník, Vranov nad Topľou, Sečovce, Trebišov, Michalovce, Humenné, Sabinov, Revúca, Stropkov a Medzilaborce.

31 Klement Gottwald (23.11.1896 Dědice – 14.3.1953 Praha) – v 20. rokoch minulého storočia administrátor a redaktor slovenskej komunistickej tlače a vedúci funkcionár ÚV KSČ, od roku 1929 až do smrti potom viedol KSČ ako jej generálny tajomník, resp. ako jej predseda. Po svojom odchode do ZSSR v novembri 1938 stál na čele moskovského exilového centra KSČ. Po vojne podpredseda, od roku 1946 predseda československej vlády a od roku 1948 prezident ČSR.

32 Vladimír Clementis (20.9.1902 Tisovec – 3.12.1952 Praha) – v KSČ od roku 1925. V medzivojnovom období tajomník Spoločnosti pre hospodárske a kultúrne zbliženie s novým Ruskom, spoluzakladateľ kultúrnej skupiny DAV a viacerých ľavicových intelektuálnych spolkov. V rokoch 1935–1938 bol tiež poslancom československého parlamentu. Počas vojny pôsobil v zahraničnom odboji vo Francúzsku a Veľkej Británii, kde sa stal vedúcim slovenskej časti československého vysielania BBC a členom Štátnej rady. V roku 1939 pre kritiku paktu Ribbentrop–Molotov bol vylúčený z KSČ, v roku 1945 mu bolo členstvo obnovené. Po vojne vykonával funkciu štátneho tajomníka na ministerstve zahraničných vecí a po februári 1948 aj ministra zahraničí. V roku 1950 bol odvolaný z funkcií a o rok neskôr zatknutý. Popravený v roku 1952 na základe rozsudku v monstrprocesse s Rudolfom Slánským a spol.

štátov a tam medzi československou kolóniou previedli patričnú komunistickú agitáciu. Táto cesta do USA bola už celkom pripravená, ale vláda ministra Kroftu našu cestu do USA nepovolila.³³

Koncom novembra 1938 som už nemal možnosť ďalej sa zdržovať na Slovensku a ďalej po Mníchovskej dohode dostal som i písomné pozvanie od slovenskej kolónie USA, ktoré som ukázal aj Gottwaldovi, ktorý bol vtedy generálnym tajomníkom českej (!) komunistickej strany v Kominterne a ktorý mi dal príkaz, aby som odcestoval do Francúzska a tam vyčkal na povolenie k pricestovaniu do USA. K tejto ceste mal som k dispozícii 15 000 korún československých. O niekoľko dní som odletel s pravidelným lietadlom Air de France z Prahy do Paríža a, podobne ako ja, mal so mnou letieť aj poslanec Clementis, keďže tento dostal podobný príkaz ako ja, ale pre jeho zamestnanie nemohol hneď so mnou cestovať a povedal mi, že do Paríža pricestuje v decembri 1938. Neviem, prečo Clementis necestoval ako ja priamo do Paríža, ale jeho cesta bola cez Poľsko a Moskvu do Francúzska. Vo Francúzsku mi Clementis povedal, keď tam pricestoval, že bol v Moskve, kde mal dlhší rozhovor s bývalým poslancom Gottwaldom. Ako som už uviedol, bol účel mojej cesty do Francúzska vyčkať povolenie k pricestovaniu do USA, a preto som sa nezapojil do žiadnej definitívnej práce v komunistickej strane vo Francúzsku. Je síce pravdou, že som sa zapojil medzi československých emigrantov v Paríži, ktorých tam bolo asi 45 000. Medzi týmito som predniesol politiku československej komunistickej strany. Zároveň som týchto informoval o československej kríze v roku 1938. Poznámam, že s touto mojou prácou, teda agitáciou, nechcel som upozorniť francúzsku verejnosť, resp. verejnú mienku, ale chcel som docieľiť len to, aby československí emigranti zdržiavajúci sa vo Francúzsku boli presne a v komunistickom zmysle informovaní. Za môjho pobytu v Paríži som mal niekoľko krát príležitosť navštíviť slovenských robotníkov, ku ktorým som niekoľko krát, tiež v duchu komunistickom, prehovoril.

V kruhu juhoslovanských odborových organizácií sa pohyboval vtedy istý Juraj Dikič, ktorého som spoznal, keďže i tento bol komunistom a podobne ako ja agitoval medzi juhoslovanskými robotníkmi. Dikič nebol emigrant a pri jednej príležitosti mi povedal, že sa v Paríži zdržuje z príkazu krajinského vedenia juhoslovanskej komunistickej strany. Keďže som sa s Dikičom častejšie stýkal, spoznali sme sa lepšie a nastal medzi nami priateľský pomer.

K Francúzskej komunistickej strane som nemal žiadny pomer, jedine s generálnym tajomníkom Francúzskej komunistickej strany Thorezom³⁴ som mal, až do vypuknu-

33 Politik a historik Kamil Krofta (17.7.1876 Plzeň – 16.8.1945 Praha) bol ministrom zahraničných vecí ČSR v rokoch 1936–1938.

34 Maurice Thorez (28.4.1900 Noyelles-Godault – 11.7.1964 pri plavbe po Čiernom mori) – v roku 1920 sa podieľal na založení Francúzskej komunistickej strany, od roku 1924 bol členom jej ústredného výboru a od roku 1930 generálnym tajomníkom. V roku 1928 sa stal členom Exekutívy Komunistickej internacionály a v roku 1931 jej predsedníctva, v 30. rokoch vykonával poslaneckú funkciu. Čas nemeckej okupácie Francúzska strávil v ZSSR, po návrate v rokoch 1945–1946 sa stal námestníkom predsedu vlády a až do roku 1964 bol opakovane

tia vojny medzi Francúzskom a Nemeckom, dvakrát rozhovor. Po prvý krát navštívil som Thoreza ako krajinský vedúci slovenskej komunistickej strany. Pri tejto príležitosti, ako aj pri druhej návšteve Thoreza, som ho informoval o stave a ťažkostiach komunistickej strany na Slovensku. Thorez ma tiež informoval o stave komunistickej strany vo Francúzsku, pri čom sa aj on sťažoval na ťažkosti Francúzskej komunistickej strany, ktoré boli v roku 1936. Teda celý náš rozhovor bol viac-menej informatívneho rázu. Ja som nikdy cestou Francúzskej komunistickej strany nedostal žiadne pokyny od generálneho tajomníka českej (!) komunistickej strany Gottwalda a ani ja som mu touto cestou nikdy nepísal. Až do vypuknutia vojny vo Francúzsku som Gottwaldovi do Moskvy osobne písal celkovo štyri krát. Tieto listy som posielal Gottwaldovi legálnou cestou, teda poštou. V listoch som hlavne informoval Gottwalda o hnutí Čechoslovákov v zahraničí. V občianskych kruhoch československého zahraničného hnutia boli v tú dobu veľké diferencie. Beneš zastupoval federalistické stanovisko spoločne s Poľskom, aj keď v československej otázke myslel centralisticky. Hodža a Osuský propagovali naproti tomu myšlienku postaviť jeden dunajskofederalistický štát za vedenia habsburskej dynastie. V tomto smere bol veľmi činný aj Otto Habsburg.³⁵ Ešte pred zriadením Národného výboru v Paríži³⁶ žiadala francúzska vláda ultimatívne zjednotenie Čechoslovákov, a to v smere znovuvytvorenia československého štátu, ako bol predtým. Ďalej žiadala francúzska vláda, aby všetci Čechoslováci konali vojenskú službu, keďže toto nie je len v záujme Francúzskej republiky, ale aj v záujme vytvorenia nového československého štátu. Aj Gottwalda som o tomto informoval, ale tento mi na moje listy nedal odpoveď a tiež mi nedal žiadne direktívy k ďalšej práci, keďže tieto som prakticky ani nepotreboval. Z časopisu Basler Rundschau som však vybadal, že Gottwald moje správy čítal a tieto aj patrične použil. V júli alebo v auguste 1939 pricestoval do Paríža aj poslanec Clementis, ktorý zastával stanovisko, že európska vojna je nezadržateľná. Ďalej zaujal Clementis stanovisko, aby komunisti neurobili podobné chyby ako marxisti z roku 1914 až 1918, ktoré chyby

volený poslancom. Bol celoživotným stúpencom politickej línie ZSSR a v tomto zmysle orientoval politiku francúzskych komunistov.

- 35 Otto von Habsburg (narodený 20.11.1912 vo Viedni), syn posledného rakúskeho cisára Karola I. Počas druhej svetovej vojny a po nej presadzoval myšlienku stredoeurópskej, resp. širšej európskej integrácie a vytvorenia únie národov a štátov pod vedením Habsburgovcov. O vytvorenie akejsi stredoeurópskej federácie, ktorá by bola schopná odolať nemeckému či sovietskemu tlaku, sa snažil tiež aj posledný predmníchovský predseda československej vlády Milan Hodža, ktorý spolu s vyslancom vo Francúzsku Štefanom Osuským tvoril počas vojny v exile tvrdú opozíciu voči politickým koncepciám bývalého prezidenta Edvarda Beneša, vrátane jeho plánu československo-poľskej federácie, resp. konfederácie, o ktorom sa tiež zmienil Široký. Na rozdiel však od Širokého tvrdení v skutočnosti Hodža nesúhlasil s tým, aby budúcu stredoeurópsku úniu viedol Habsburg.
- 36 Československý národný výbor v Paríži vznikol v októbri 1939 ako československá politická reprezentácia v exile, na jeho čele bol ako predseda Edvard Beneš a ako zástupca Jan Šrámek. V novembri 1939 ČNV dosiahol uznanie od francúzskej a na samom konci roku 1939 aj od britskej vlády.

boli v tom, že boli zriadené československé légie. Teda Clementis bol rozhodne proti tomu, aby členovia československej komunistickej strany vo Francúzsku vstúpili do légii. O nejakú dobu bol Clementis pre nejaké politické delikty zadržaný francúzskou políciou a daný do internačného tábora. Ako viem, každý, ktorý bol v internačnom tábore a hlásil sa dobrovoľne do légii, bol ihneď prepustený. Podobne sa hlásil aj Clementis a skutočne bol hneď z internačného tábora prepustený. O nejakú dobu však Clementis zmizol z Francúzska, a ako som sa dozvedel, odcestoval tento do Anglie. Nie je mi známe, či sa Clementis ešte i dnes zdržuje v Anglicku. Keď v roku 1940 nemecká armáda postupovala na Paríž, musel som i ja s Dikičom opustiť Paríž. Takto sme ustupovali s ostatnými utečencami cez celé Francúzsko, až sme sa konečne dostali do Tuolose (!).³⁷ Aj tam som sa ešte stále pokúšal, aby mi bola umožnená cesta do USA, ale nemohol som nič docieľiť, jedine to, že mi bolo z Ameriky poukázaných tisíc dolárov. Keďže som videl, že nijakým spôsobom sa nemôžem dostať do USA, rozhodol som sa s Dikičom odcestovať do Juhoslávie, a preto som sa dohodol s Dikičom, že v najbližších dňoch opustíme Francúzsko. Pri tejto príležitosti som povedal Dikičovi, že nemám žiadne osobné doklady, a požiadal som ho, či by mi nepomohol obstaráť nejaké doklady. Dikič mi prisľúbil, že sa mi pokúsi obstaráť nejaké falošné doklady, a koncom novembra mi Dikič skutočne obstaral jeden certifikát s mojou fotografiou, ktorý bol vystavený na juhoslovanskom konzuláte v Tuolose (!) na meno Pospia alebo Pospíšil. Týmto dokladom cestoval som spoločne s Dikičom cez Švajčiarsko a Itáliu do Záhrebu, ale na juhoslovanských hraniciach mi bol pasovými orgánmi certifikát odobratý, takže som zasa zostal bez osobných dokladov. Po našom príchode do Záhrebu sme išli s Dikičom do kaviarne Astória, blízko stanice, a Dikič ma požiadal, aby som čakal na neho v kaviarni, že on má nejakú prácu v meste. Asi o tri hodiny sa Dikič vrátil a povedal mi, že už našiel pre mňa byt, a preto sme išli spolu na Radičovú ulicu číslo 10, kde som si u istej rodiny Jurkovej prenajal jednu izbu. Dikič ma pri tejto príležitosti vyzval, aby som vo vlastnom záujme cez deň byt neopustil, aby nebol prípadne zatknutý. Ja som Dikiča poslúchol a vôbec som svoj byt neopustil, keďže som vedel, že je po uliciach prísna kontrola. Dikič mi pri odchode ešte povedal, že o 14 dní zasa príde ku mne na návštevu. Skutočne, po 14 dňoch prišiel Dikič do môjho bytu a informoval ma o všeobecnej politickej situácii, ako aj o politickej situácii komunistickej strany v Juhoslávii. Z jeho reči som videl, že Dikič musí zastávať nejakú vyššiu funkciu v ilegálnej juhoslovanskej komunistickej strane, a to už i preto, že mi Dikič už v Paríži povedal, že bol poslaný od krajinského vedenia chorvátskej komunistickej strany. Je pravdepodobné, že Dikič je ešte aj dnes funkcionárom krajinského vedenia komunistickej strany v Chorvátsku a že ešte i dnes pracuje ďalej v ilegalite. Akú funkciu Dikič zastáva, neviem, lebo som sa ho na toto nikdy nespýtal. Je však možné, že Dikič je v krajinskom vedení chorvátskej komunistickej strany politickým vodcom, a keď nie, tak bude aspoň jeho zástupcom.

37 Zapisovateľka urobila chybu pri písaní názvu francúzskeho mesta Toulouse.

Krátko po mojom príchode do Záhrebu som napísal Gottwaldovi do Moskvy jednu pohľadnicu, na ktorej som mu písal, že sa teraz zdržujem v Juhoslávii. Keďže som nevedel, akým spôsobom by som sa mohol dorozumieť s Gottwaldom v Moskve, požiadal som Dikiča, či by mi tento nemohol umožniť spojenie s Gottwaldom. Dikič mi povedal, že v Záhrebe je kníhkupectvo „Pokrok“ a že v tomto kníhkupectve predávajú i komunistickú literatúru ako aj vedecké knihy zo ZSSR. Ďalej Dikič povedal, že sa pokúsi touto cestou poslať môj list do Moskvy s ostatnými listami, keďže kníhkupectvo „Pokrok“ je písmom v stálom spojení s kníhkupectvom v Moskve, kde je zamestnaný istý Jozef Procházka (Čech), a tento by prípadne list už nejakým spôsobom dodal Gottwaldovi. V liste som písal vždy len obyčajne, ale spôsobom takým, že jedine starý komunistický pracovník môže skutočne porozumieť textu. V liste som Gottwaldovi písal, že z cesty do USA nič nebude, a preto by som sa chcel prípadne vrátiť na Slovensko. Tento list Dikič odniesol do kníhkupectva Pokrok, odkiaľ bol list odoslaný do Moskvy. Tento list sa aj dostal do rúk Gottwalda. Krátko pred vypuknutím vojny medzi Juhosláviou a Nemeckom, teda koncom marca alebo začiatkom apríla 1941, obdržal som list tou samou cestou od Gottwalda. Ja osobne som kníhkupectvo v Záhrebe nikdy nenavštívil a podrobnosti o odosielaní a dostávanie listov cestou kníhkupectva Pokrok zariaďoval Dikič, takže len on by mohol dať v tomto prípade vysvetlenie. Gottwald mi v liste písal podobne ako ja, teda bezvýznamne pre laika, ale ja som vyčítal z toho listu, že Gottwald ma vyzýva, aby som bezpodmienečne odcestoval na Slovensko, keďže moja prítomnosť a moja činnosť je teraz tak nutná na Slovensku ako v USA. Ďalej mi písal, že poslednú dobu bolo na Slovensku hodne komunistov zatknutých, a preto by bol môj návrat na Slovensko vedením komunistickej strany na Slovensku veľmi vítaný.

Ďalej boli v tomto liste i náznaky, že medzinárodná situácia je veľmi napätá. Keď vypukla vojna medzi Nemeckom a Juhosláviou, bol som presvedčený, že Gottwald ma i na toto v jeho liste upozornil, a preto ma žiadal, aby som sa vrátil na Slovensko, keďže už vedel, že môj pobyt v Juhoslávii je bezpredmetný. Keďže nastal konflikt medzi Nemeckom [a Juhosláviou], priznávam, že pôvodným cieľom komunistickej strany bolo moje poslanie a návrat na Slovensko ako zodpovedného vodcu slovenskej komunistickej strany.

Po obdržaní tohoto listu od Gottwalda som požiadal Dikiča, aby mi bol cestou komunistickej strany v Chorvátsku nápomocný pri prekročení hraníc do Maďarska. Dikič mi povedal, že on sa síce s podobnými vecami nezaobráa, ale pokúsi sa spojiť s krajinským inštruktorom komunistickej strany, ktorý má tieto veci pod sebou. Asi o 14 dní prišiel zas do môjho bytu Dikič a povedal mi, že pomocou krajinského inštruktora mi umožní ilegálny prechod cez hranice do Maďarska. Dňa 13. júna 1941 prišiel do môjho bytu Dikič a požiadal ma, aby som s ním išiel na stanicu v Záhrebe, čo som tiež urobil. Tam ma predstavil Dikič jednému mladému človekovi, ktorý bol síce oblečený ako sedliak, v skutočnosti však bol inteligent, a pravdepodobne len ako sedliak preoblečený. Tento bol od Dikiča už dopredu podrobne informovaný, a preto sme o prechode spolu vôbec nerozprávali. Tento mladý muž mi kúpil aj lístok na vlak a spoločne sme odcestovali až blízko k maďarským hraniciam, kde sme vystúpili. Meno tejto obce udať nemôžem. Ihneď sme sa odobrali peši k hraniciam

a asi o dve hodiny sme boli na maďarských hraniciach, ktoré sme aj bez akejkoľvek prekážky prekročili. Ako som pozoroval, môj sprievodca veľmi dobre poznal toto okolie. Po prechode hraníc sme prišli do jednej menšej obce, kde mi môj sprievodca kúpil lístok až do Rábu. Asi okolo tretej hodiny som odcestoval vlakom do Budapešti, odkiaľ som rýchlikom cestoval do Lučenca. V Lučenci som chcel navštíviť bývalého tajomníka maďarskej komunistickej mládeže Františka Keletyho a tohoto požiadať o pomoc pri prekročení maďarských hraníc na Slovensko. Dozvedel som sa však, že Kelety je už viac ako dva mesiace zatknutý, a preto som sa informoval u jedného mne neznámeho robotníka na pomery, akým spôsobom by som sa mohol najlepšie dostať ilegálne cez hranice. Tento mi vysvetlil, kde a ako sa najlepšie dostanem cez hranice. Keďže som ešte ako bývalý poslanec niekoľko krát v Lučenci a v okolí rečnil, poznal som celé okolie Lučence, a preto som sa ihneď odobral smerom k hraniciam, ktoré som aj bez akejkoľvek prekážky prekročil, a okolo polnoci som prišiel do Lovinobane. Cestou som požiadal šoféra jedného nákladného auta, aby ma tam zobral, čo tento aj urobil. Za cestu som dal šoférovi 20 K a ihneď som odcestoval do Zvolena. Zo Zvolena som cestoval do Sliača a zo Sliača som išiel pešo do Banskej Bystrice.

Za dobu môjho pobytu v emigrácii som neudržiaval spojenie s vedúcimi slovenskej komunistickej strany. Prečo som si vyhľadal práve Banskú Bystricu, vysvetľujem nasledovne: Ešte za doby, keď som bol komunistickým poslancom, bol som v Banskej Bystrici len jeden krát, a to na jednej konferencii. Preto som si myslel, že v Banskej Bystrici ma nebude skoro nikto poznať, lebo toto mesto je jediné na Slovensku, v ktorom som nikdy verejne ako komunista nevystupoval. Vedel som, že v Banskej Bystrici býval istý Štefan Mojžiš,³⁸ ktorý bol členom okresného vedenia komunistickej strany za legálnych dôb. Po mojom príchode do Banskej Bystrice som vyhľadal Mojžiša, ktorý ma hneď spoznal, a tohoto som požiadal, aby ma zapojil do ilegálneho hnutia, resp. aby mi predstavil jedného vedúceho funkcionára slovenskej komunistickej strany. Mojžiš s mojím návrhom súhlasil a ihneď sme sa spoločne odobrali cez mesto a v blízkosti poštového úradu ma požiadal, aby som na neho čakal. Asi o 7 minút sa Mojžiš vrátil a v jeho doprovode bol Karol Černocký, ktorého som tiež osobne poznal ako pracovníka komunistickej strany. Černocký, ako som už uviedol, bol prvým oblastným tajomníkom v ilegalite, a to v Bratislave. Keď ma tento spozoroval, bol veľmi prekvapený. Ja som Černockého ihneď vyzval, aby ma spojil s niektorým členom od krajinského vedenia, resp. aby mi umožnil spojenie priamo s krajinským tajomníkom slovenskej komunistickej strany. Zároveň som požiadal Černockého, aby mi obstaral nejaký ilegálny byt, kde by som mohol bývať. Černocký pravdepodobne Mojžiša poslal hľadať nejaký

38 Široký mal zrejme na mysli Ondreja Mojžiša (30.11.1903 Banská Bystrica – 13.12.1956 Banská Bystrica), ktorý bol členom KSČ už od roku 1921. Stal sa funkcionárom Červených odborov a okresných vedení KSČ, okrem toho zasadal v mestskom zastupiteľstve v Banskej Bystrici. Do zatknutia v decembri 1940 bol členom okresného vedenia ilegálnej KSS. Počas vojny bol viackrát väznený. Od slovenského povstania do roku 1948 pôsobil opäť ako predseda okresného vedenia KSS v Banskej Bystrici.

byt pre mňa a ja s Černockým sme sa odobrali do bytu istého Habána, o ktorom som vedel, že tento je členom slovenskej komunistickej strany. Tiež som vedel, že Habán má sestru, ktorá je vydatá za funkcionára slovenskej komunistickej strany Bacílka. Černocký mi povedal, že je v stave predstaviť mi krajského vodcu slovenskej komunistickej strany, ale to až dňa 5. júla 1941, lebo v ten deň má byť krajské vedenie slovenskej komunistickej strany v Trnave. Černocký mi povedal, že i on má funkciu v komunistickej strane, a to ako krajský tajomník pre kraj Žilina, a že dňa 27. júna 1941 odcestuje cez Žilinu do Trnavy. Na môj dotaz, kto je vlastne krajským vodcom slovenskej komunistickej strany, mi povedal, že je to Bacílek. Černocký mi navrhol, aby som i ja prišiel dňa 5. júla 1941 do Trnavy, kam príde aj Bacílek, a tam môžem s ním kľudne hovoriť. Na tento deň mala byť [zvolaná] periodická schôdzka krajských funkcionárov slovenskej komunistickej strany, ktorá sa vydržiava vždy raz mesačne. Černocký mi povedal, že tieto schôdzky v Trnave odbývajú sa vždy v jednom malom hostinci, a keďže sme boli dohovorení, že tam spolu odcestujeme, nepovedal mi meno hostinca. Keď som sa dozvedel, že vo vlakoch je stála kontrola, a ja som žiadne osobné doklady nemal a obával som sa, že by som mohol byť zatknutý, dohodol som sa s Černockým tak, že ja do Trnavy nepôjdem, ale že on mi dohovoriť schôdzku s Bacílkom, takže by som sa s ním mohol stretnúť bez obavy, že by som bol zatknutý. Keďže som však bol dňa 3. júla 1941 v Banskej Bystrici zatknutý, neprišlo ku schôdzke s Bacílkom.

Kde má Černocký ilegálny byt v Banskej Bystrici, udať nemôžem, ale toto by mohol povedať len Mojžiš, lebo tento ma zapojil na Černockého. Ja za môjho pobytu v Banskej Bystrici som sa nedozvedel, kde Bacílek býva, a tiež nemám vedomosť o ilegálnom byte, kde Bacílek pri jeho cestách po Slovensku prenocuje. Černocký mi pri jednej príležitosti i to povedal, že periodické schôdzky nemajú konšpiratívneho významu, ale boli len preto podobne vydržiavané, lebo poslednou dobou polícia vypátrala ilegálne byty a zatkla väčšie množstvo členov. Je však možné, že Bacílek sa bude zdržovať i niekde v Bratislave a na stopu by sa mu mohlo prísť takým spôsobom, keď by sa prešetrilo v Bratislave na Špitálskej ulici v dome tlačiarne „Angelmaier“, kde býva jeho sestra, ktorá je vydatá za istého Schwarza. Jedna sestra bývalej manželky Bacílka, istá Balážťaková, býva v kolónii Emyháza, Vajnorská cesta. Konečne istý stolár Petrušťák, bytom Bratislava, Račisdorfská cesta, Nové domy, je priateľom Bacílka, a preto myslím, že cestou týchto osôb by bolo možné dozvedieť sa adresu Bacílka.

Za dobu môjho pobytu v Banskej Bystrici navštívil ma Černocký v byte Habána dva krát, a to 22. júna 1941, pri ktorej príležitosti som s ním informatívne hovoril o činnosti komunistickej strany. Po druhý krát ma navštívil Černocký dňa 26. júna 1941 a pri tejto príležitosti mi Černocký referoval, akým spôsobom prišlo k zatýkaniu oblastného tajomníka v Banskej Bystrici Tonhausera, miestneho funkcionára Staudingera³⁹ a iných, a že pre toto zatýkanie bolo veľké rozhorčenie medzi

39 Jozef Štaudinger (8.3.1908 Lučenec – 8.3.1981 Bratislava) – člen KSČ od roku 1927. V medzivojnovom období pracoval ako funkcionár Komsomolu a oblastných výborov KSČ. Pred svojím

členmi komunistickej strany.⁴⁰ Na druhý deň, ako mi to Černocký povedal, odcestoval do Žiliny. Prehlasujem, že mimo Černockého ma iný funkcionár slovenskej komunistickej strany v Banskej Bystrici nenavštevoval. Je síce pravda, že do bytu Habána prichádzali aj iné osoby, ale týchto ja nepoznám a o ničom som sa s nimi nerozprával.

Dodatočne udávam, že pri jednej príležitosti mi Černocký povedal, že pri mimoriadnych prípadoch, lepšie povedané pri mimoriadnych politických udalostiach, sa stretávajú krajinskí vodcovia slovenskej komunistickej strany nie raz do mesiaca, ale dva krát. I tieto schôdzky, ktoré sa odávajú dva krát do mesiaca, teda mimoriadne, odávajú sa bez akéhokoľvek zvláštneho upovedomenia, a to vždy na tom mieste, kde bola posledná schôdzka, alebo, kde sa na poslednej schôdzke dohodla najbližšia schôdzka.

Poznamenávam ešte, že pri jednom rozhovore s Dikičom mi tento povedal, že komunistická strana v Juhoslávii bola od začiatku ilegálna a že nateraz má okolo 2000 členov.

Prehlasujem, že všetko, čo som do zápisnice udal, udal som dobrovoľne a celá moja výpoveď sa zakladá na pravde.

Viac k tejto veci nemám čo udať.

Zápisnica po prečítaní schválená a podpísaná.

Vypočúvajúci:

Zapisovateľka:

Vypočúvaný:

podpis nečitateľný v.r.

Tomášiková v.r.

V. Široký v.r.

Národní archiv (Praha), fond 100/24 (Klement Gottwald), zväzok 110, archívna jednotka 1432

zatknutím koncom roku 1940 bol funkcionárom regionálnych vedení ilegálnej KSS v Banskej Bystrici. Väzný bol do roku 1944. Po oslobodení pôsobil ako dôstojník československej armády a funkcionár KSČ a spoločenských organizácií.

- 40 Začiatkom decembra 1940 zatkli vo Zvolene 16 osôb, väčšinou ilegálnych pracovníkov KSS. Týmto prišla ÚŠB vo Zvolene na stopu aj P. Tonhauserovi a niektorým ďalším členom oblastného vedenia. Následovalo zatýkanie, ktoré postihlo 39 komunistov, z toho viacerých členov oblastného vedenia a celé okresné vedenie ilegálnej KSS v Banskej Bystrici. 30. decembra 1940 bol nakoniec zatknutý aj samotný Tonhauser.

2

Bratislava, 1941, 30. júl

Dodatok

k zápisnici spísanej dňa 20. júla 1941 na Ústredni štátnej bezpečnosti s Viliamom Širokým,¹ ktorý medzi dobou bol niekoľko krát informatívne vypočutý, a keďže sa šetrením zistilo, že nehovorí pravdu, priznal sa tento, že v predošlej zápisnici preto nehovoril pravdu, aby kryl týmto jeho cestu z Moskvy na Slovensko. K veci teraz udáva toto:

„Ako som už uviedol v mojej predošlej zápisnici, odcestoval som do Paríža za tým účelom, aby som odtiaľto mohol odcestovať do USA. Tiež je pravdivá moja výpoveď ohľadne mojej politickej činnosti v Paríži. Ďalej sa zakladá na pravde i to, že som sa v Paríži zoznámil s funkcionárom ilegálnej juhoslovanskej komunistickej strany Dikičom, od ktorého som sa dozvedel, že sa z poverenia krajinského komunistického vedenia v Juhoslávii zdržuje v Paríži, kde politicky pracuje medzi emigrantmi. Ďalšie moje tvrdenia v predošlej zápisnici o Dikičovi sa nezakladajú na pravde a tieto som si vymyslel. Kde sa nateraz Dikič zdržuje, neviem a mám len o tom vedomosť, že tento sa koncom roku 1939 alebo začiatkom roku 1940 vrátil z Paríža do Juhoslávie. Či tento má stály byt v Záhrebe, alebo či sa tam vôbec zdržuje, neviem.

Ako som už uviedol, v mesiaci marci 1940 som odcestoval z Paríža. Až do tejto doby som 4–5 krát písal Gottwaldovi do Moskvy. Obsah týchto listov sa nijako netýkal činnosti komunistickej strany, ale v týchto listoch som podával Gottwaldovi správy, už v mojej predošlej zápisnici spomínané, o diferenciách medzi vedúcimi činiteľmi československej emigrácie v Paríži. Tieto listy šli do Moskvy riadnou poštovou cestou. Keďže má od roku 1934 svoj stály byt v Moskve, vedel som presne i jeho súkromnú adresu, a to na ulici Gorkina č. 36.

V januári roku 1940 sa uzniesol Československý národný výbor v Paríži (Osuský), že všetci príslušníci bývalej Česko-Slovenskej republiky sú povinní nastúpiť vojenskú službu do takzvaných „Československých légií“ vo Francúzsku. Na základe toho som aj ja dostal výzvu nastúpiť vojenskú službu, a to hneď začiatkom januára. Ja som však vojenskú službu nenastúpil a požiadal som o odklad, čo som i na 1 mesiac dostal, lebo som stále ešte počítal s tým, že mi bude umožnená cesta do USA. Keďže som v tú dobu ochorel, dostal som ďalší odklad, a to až do konca marca 1940, kedy bola pre mňa situácia už kritická, keďže som mal nastúpiť vojenskú službu v légiách, alebo opustiť Francúzsko. Ja som sa rozhodol opustiť Francúzsko a odcestovať do ZSSR. Do ZSSR som mohol teda kľudne cestovať a opustiť Francúzsko bez predošlého súhlasu Gottwalda, keďže tento bol sám proti tomu, aby som nastúpil vojenskú službu v takzvaných „Československých légiách“.

1 V prípade osôb, u ktorých sú pripojené biografické údaje v dokumente č. 1, sme tieto vysvetlivky v dokumente č. 2 už neopakovali.

V tú dobu som mal ako doklad len starý česko-slovenský pas, ktorý som nemohol použiť k žiadnej ceste, keďže tento pas bol platný len do Francúzska, Anglicka a USA. Začiatkom roku 1939 som sa stretol v Paríži s česko-slovenským emigrantom Adolfom Herzogom, ktorého som poznal ešte z Bratislavy ako komunistu. S týmto Herzogom som sa často stretával a pri týchto príležitostiach ma aj učil francúzsky jazyk. Pri jednej príležitosti som vysvetlil Herzogovi moju situáciu, že sa teda nemôžem dostať do USA, do légie vstúpiť tiež nechcem, a preto by som chcel najradšej odcestovať do ZSSR, ale že nemám cestovného pasu. Krátku dobu po tomto rozhovore ma vyhľadal Herzog a požiadal ma, aby som mu odovzdal dve fotografie k vystaveniu cestovného pasu pre mňa. O krátku dobu ma Herzog zase navštívil a pri tejto príležitosti mi odovzdal sfalšovaný holandský cestovný pas s mojou fotografiou, na meno „Zwonkher“ alebo podobne. Na tento pas som si hneď obstaral prízajdné vízum na bulharskom vyslanectve v Paríži a ako dôvod som uviedol obchodnú cestu. Toto vízum som obdržal bez akýchkoľvek ťažkostí. Herzog mi potom obstaral prejazdné vízum cez Taliansko a Juhosláviu, takže som v marci 1940 mohol nastúpiť cestu do Sofie. K tejto ceste som použil rýchlik Paríž–Belehrad. Po šesťhodinovom pobyte v Belehrade som nastúpil ďalšiu cestu do Sofie. V Sofii som si prenajal byt v jednom malom bulharskom hoteli, ale na meno tohto hotela sa už nepamätám, len toľko viem, že tento hotel bol v blízkosti kráľovského paláca v Sofii. V Sofii som sa zdržoval od 15. až do 27. marca 1940. Hneď po mojom príchode do Sofie oznámil som môj pobyt v Sofii Gottwaldovi a zároveň som ho požiadal, aby mi umožnil povolenie k pricestovaniu do ZSSR. Tiež som navštívil vyslanectvo ZSSR v Sofii, kde som si podal žiadosť o povolenie k pricestovaniu do ZSSR ako holandský štátny občan a ako dôvod cesty som udal návštevu môjho priateľa Gottwalda v Moskve. Koncom marca 1940 som konečne obdržal vízum k ceste do ZSSR, za ktoré som zaplatil 40–45 levov. Cestou cestovnej kancelárie Intourist v Sofii som dostal vycestovacie vízum z Bulharska a prejazdné vízum cez Rumunsko. Hneď som odcestoval zo Sofie cez Ruse, Gyurgyu, Bukurešť, Tigine a Kyjev do Moskvy.

Hneď po mojom príchode do Moskvy začiatkom apríla 1940 som sa ubytoval v hoteli Nacional na Sverdlovovom námestí, odkiaľ som telefonicky zavolał Gottwalda. Na základe tohto telefonického rozhovoru ma Gottwald vyhľadal v hoteli, kde sme mali prvý rozhovor. Ja som mu pri tejto príležitosti podal správu o všeobecnej situácii v česko-slovenskom emigrantskom tábore v Paríži. O komunistickej činnosti sme vtedy s Gottwaldom nehovorili. Gottwald ma požiadal, aby som môj falošný cestovný pas odovzdal u milície v Petrovskej, čo som aj urobil. Tam som musel vyplniť jeden formulár o mojom životopise a dostal som dočasné potvrdenie, že som sa prihlásil. Zároveň som musel udať, akým spôsobom som si zaobstaral falošný cestovný pas. V zápisnici, ktorá bola so mnou spísaná ohľadne zaobstarania si falošného cestovného pasu, odvolával som sa na Gottwalda a myslím, že preto mi sovietske úrady nerobili žiadne ťažkosti, takže som nebol ani preto potrestaný, že som použil falošný cestovný pas. Keďže som bol v tú dobu chorľavý, obstaral mi Gottwald pobyt v jednej ozdravovni v Barvichi pri Moskve.² Útraty za tento môj pobyt vyrovnal pravdepo-

2 Miesto sa volá Barvicha, teda správne má byť „v Barviche“.

dobne Gottwald. Začiatkom mája 1940 som sa vrátil do Moskvy, kde som mal dlhší rozhovor s Gottwaldom, pričom bola reč i o mojom zamestnaní v Moskve.

Začiatkom júla som bol zamestnaný ako slovenský prekladateľ s mesačným platom 900 rubľov, a to v nakladateľstve pre cudzích pracovníkov v Moskve. Toto nakladateľstvo sa skladá z niekoľkých sekcií, medzi ktorými je nemecká, francúzska, balkánska atď. Nemeckú sekciu vedie istý Schwab, českú vedie bývalý ministerský úradník Procházka, bulharskú istý Marek. Slovenskú sekciu sme viedli ja a Dr. Friš,³ bývalý koncipient z Bratislavy. Vedúci nakladateľstva Kára Ivanov ma poveril s prekladom „Komunistického manifestu“ od Marxa a „Štátu a revolúcie“ od Lenina do slovenského jazyka. Tieto dva preklady boli jediné, ktoré som za dobu môjho zamestnania v nakladateľstve urobil do 15. mája 1941. Za môjho pobytu v Moskve som mimo Gottwalda videl v Moskve aj ďalších funkcionárov bývalej komunistickej strany v Česko-Slovensku, a to Kopeckého,⁴ Švermu,⁵ Majora⁶ a Maurera,⁷ s ktorými som sa i potom často stretával. Kopecký s Gottwaldom zastupovali sekciu československej komunistickej strany v Kominterne. Gottwald je v Kominterne ako generálny tajomník a Kopecký je jeho referentom, Šverma je novinárom a píše pre ruské a zahraničné noviny. Major je hlásateľom v moskovskom rádiožurnále a Maurer je zamestnaný ako

-
- 3 Edmund Friš (27.1.1912 Stará Ľubochňa – 14.5.1978 Bratislava) – po zákaze KSČ na Slovensku emigroval do ZSSR, kde bol redaktorom slovenského vysielania moskovského rozhlasu a podieľal sa na šírení komunistickej propagandy medzi slovenskými vojakmi zajatými Červenou armádou. Po oslobodení sa stal tajomníkom ÚV KSS. Po roku 1968 vylúčený z KSS za podporu reformného hnutia.
 - 4 Václav Kopecký (27.8.1897 Kosmonosy – 5.8.1961 Praha) – zakladajúci člen KSČ, redaktor komunistických periodík. Od roku 1929 ako tajomník vo vedení KSČ a zároveň poslanec československého parlamentu. V roku 1938 odišiel do ZSSR, kde pracoval v československom vysielaní moskovského rozhlasu a v *Československých listoch*. Po roku 1945 bol postupne ministrom informácií, kultúry a od roku 1954 podpredsedom vlády.
 - 5 Jan Šverma (23.3.1901 Mnichovo Hradiště – 10.11.1944 Chabanec) – zakladajúci člen KSČ, vedúci medzivojnový funkcionár Komsomolu a KSČ, redaktor komunistických periodík. V rokoch 1935–1938 bol poslancom parlamentu. V roku 1938 emigroval do ZSSR, kde sa stal členom moskovského vedenia KSČ. V máji 1939 odišiel s Viliamom Širokým do Paríža, kde vytvorili Zahraničný sekretariát KSČ. V januári 1940 sa ilegálne vrátil cez Juhosláviu a Bulharsko do Moskvy, kde pôsobil v zahraničnom sekretariáte Kominterny a stal sa vedúcim moskovského vysielania československého rozhlasu. Koncom septembra 1944 bol vyslaný z Moskvy politicky pôsobiť na povstalecké územie vo vedení partizánskeho hnutia. Tragicky zahynul pri horskom presune po potlačení povstania.
 - 6 Štefan Major (13.12.1887 Vráble – 19.9.1963 Bratislava) – organizátor KSČ na južnom Slovensku, funkcionár Krajinského vedenia KSČ na Slovensku, redaktor a vydavateľ komunistických časopisov. V roku 1938 emigroval do ZSSR, kde bol redaktorom a hlásateľom slovenského vysielania v Moskve a Kujbyšev.
 - 7 Július Maurer (19.6.1896 Krompachy – 24.5.1961 Praha) – člen KSČ od roku 1921. Do roku 1926 pôsobil ako funkcionár KSČ na Slovensku, potom v emigrácii v ZSSR, kde bol až do roku 1945 členom tunajšej komunistickej strany. V rokoch 1944–1945 politicky pôsobil v štábe 4. ukrajinského frontu. Po roku 1945 patrila do vedenia KSČ, v roku 1952 sa stal nakrátko ministrom ťažkého strojárstva.

mechanik v automobilovej továrni „Amo“. Keďže som Majorovu manželku poznal už niekoľko rokov, vo svojom voľnom čase som často týchto navštevoval v ich súkromnom byte. Politickú prácu za dobu môjho pobytu v Moskve nikto odo mňa nežiadal, teda som nikdy nerečnil a ani som nerobil spisovateľskú prácu pre komunistickú stranu. Naproti tomu, pri mojich schôdkach s Gottwaldom sme často preberali politické debaty týkajúce sa Komunistickej strany Československa. Z reči Gottwalda som spozoroval, že Gottwald nie je o KSČ ako aj o KSS presne informovaný. Je síce pravdou, že Gottwald vždy hovoril o veľkých ťažkostiach týchto komunistických sekcií. O tom, že by mali tieto dve komunistické sekcie rádiové spojenie priamo s Kominternou, nie je mi nič známe a ani s Gottwaldom sme o tom nehovorili.

Začiatkom apríla 1941 prišiel do Moskvy vedúci funkcionár KSS Karol Černocký. Černockého som ešte pred mojím odchodom do emigrácie z Bratislavy poveril funkciou prvého ilegálneho krajského tajomníka pre kraj Bratislava. V tejto funkcii bol Černocký koncom roku 1938, tiež ako jeden z členov krajinského vedenia KSS. Černocký nám udal, že bol pre jeho ilegálnu komunistickú činnosť v KSS odsúdený na 6 mesiacov väzenia a po odpykaní trestu už nebolo možné ďalej pracovať ilegálne v komunistickej strane, a preto ušiel ilegálne do Sedmohradska, kde sa zdržoval ilegálne u svojich príbuzných. Keďže sa tam nemohol zdržovať a nemal žiadne existenčné možnosti, rozhodol sa odcestovať do Moskvy. Černocký referoval Gottwaldovi o diferenciách vo vedení KSS, že niekoľkokrát sa postavil proti ostatným v krajinskom vedení KSS, ktorí stále zaujímali stanovisko pre agitáciu za utvorenie slovenskej sovietskej republiky. Černocký však bol proti tomu, keďže toto sa nezrovnáva s nacionálne-revolucionárskou politikou komunistickej strany. Pre toto jeho stanovisko bolo proti nemu niekoľkokrát zaútočené, a to od ostatných krajinských vedúcich KSS, a to Bacíľka a Moškoviča. Gottwald chcel Černockého zasa vrátiť na Slovensko, keďže pricestoval do ZSSR bez predošlého oznámenia jeho cesty a bez súhlasu Gottwalda opustil svoje pracovné pole. Keďže bol však Černocký chorý na žalúdok, ponechal ho Gottwald v Moskve.

Už koncom apríla 1941 mal Gottwald plán, ako napraviť rozhárané veci vo vedení KSČ a KSS. Gottwald mi pri našich rozhovoroch vysvetľoval i všeobecnú politickú situáciu, pri čom povedal, že vojnu vedúce kapitalistické štáty sa približujú k vyčerpanosti a že najneskôr do dvoch rokov dôjde k dobe, kedy Sovietska únia⁸ prevezme iniciatívu. Gottwald počítal s tým, že do tej doby budú štáty, ktoré sú vo vojne, tak ďaleko vyčerpané, že Sovietska únia, s jej veľkou vojenskou mocou, docielel cieľ (!) komunistickej strany, teda tento aj uskutoční.

Teda ako som už uviedol, Gottwald mal už v apríli 1941 plán, ako napraviť ilegálnu prácu komunistickej strany ako v Protektoráte [Čechy a Morava], tak aj na Slovensku. Pri tejto príležitosti mi Gottwald povedal, že by bolo najlepšie, keby som ja prevzal vedenie KSS. Pre vedenie KSČ v protektoráte navrhol bývalého poslanca komunistickej strany Kopeckého a Švermu. Napriek tomu, že som rozmyšľal, že moja ilegálna činnosť na Slovensku bude ťažká, keďže som za legálnej doby dlhé

8 Sovietsky zväz.

roky pracoval v komunistickej strane, rozhodol som sa súhlasiť s Gottwaldovým návrhom. V prvom rade mi dal Gottwald príkaz, aby som zariadil kuriérnu cestu, teda kuriérne stanice z Lembergu⁹ cez Maďarsko a Slovensko do protektorátu. Pre túto prácu mi dal Gottwald 4–6týždňový termín. Touto kuriérnou cestou mal prísť z Moskvy tiež Kopecký a Šverma, ktorí by sa hneď odobrali do protektorátu.

Keďže termín cesty na Slovensko už bol presne určený, dostal som od Gottwalda nasledujúce inštrukcie:

1) Pre každý prípad zamedziť, aby KSS prevádzala politiku, ktorej by porozumela len malá čiastka pracujúceho ľudu. Najmä je treba zanechať myšlienku k zriadeniu sovietskej moci na Slovensku.

2) Politika strany má byť vedená presne v rámci možností, a preto sa za akýchkoľvek okolností musí zapojiť do nacionálneho hnutia, hľadať spojenie s masou na podklade politického boja za samostatnosť a neodvislosť a obnovenie demokratickej slobody. Ďalej je treba spolupracovať s katolíkmi a evanjelikmi a so zbytkami bývalých politických strán. Ľudová fronta má byť zorganizovaná všetkými prostriedkami, aby takto mohla byť docielená jednota robotníckych tried. Táto politika nevylučuje, aby KSS pri tom prevádzala propagandu za prípadnú sovietskú vládu v štáte.

3) Otázka, kto bude mať vedenie v nacionálnom hnutí, závisí od politiky a aktivity komunistickej strany. Komunistická strana má pri tejto politike pred očami vlastný program strany a komunistické ciele, teda zriadiť beztriedne spoločenstvo a takto uchopiť moc cestou pracujúcich, revolúciou.

O tom, že Kominterná má vedomosť, že medzi sovietskym Ruskom a Nemeckou ríšou príde k vojenskému konfliktu, a že preto bolo i rozhodnuté o mojej ceste na Slovensko a týmto by sa moja politická činnosť zapojila k tomuto konfliktu, vysvetľujem (!), že Gottwald vojnu medzi Sovietskou úniou a Nemeckom nepredvídal. Každopádne mi nedal v tomto smere žiadne konkrétne inštrukcie.

Ďalej sme s Gottwaldom preberali, akým spôsobom bude možné podávať správy do Moskvy a opačne na Slovensko. Gottwald ma za týmto účelom zoznámil s jedným funkcionárom menom Plinov. Tento mi vysvetľoval, akým spôsobom sa môžu podávať mikroskopicky zmenšené správy, a vysvetlil aj to, ako s týmto narábať. Aby som mohol týmto spôsobom posilať a prijímať správy, musel som sa oboznámiť s mnohými chemikálami, tieto však udať nemôžem, lebo ich bolo mnoho a presne si ich nepamätám. Plinov mi tieto chemikálie ako aj formy napísal na stroji. Toto mikroskopicky zmenšil, takže boli vo veľkosti špendlíkovej hlavičky. Toto zmenšenie urobil na jednej želatínovej mase, aby toto nemohlo byť zničené a aby bolo schopné k transportu. Ja som tieto dve mikroskopické zmenšené poznámky prijal, aby som mohol po mojom príchode na Slovensko pomocou týchto, cestou jedného chemika z ilegálneho hnutia, spracovať pre zasielanie správ (!) zo Slovenska do Moskvy, a týmto spôsobom posilať správy do Moskvy, alebo prijímať správy z Moskvy na Slovensko a tu ich týmto spôsobom vyvolávať. Ja som si tieto

9 Nemecký názov mesta Lvova.

dva zmenšené (mikroskopicky) papieriky v Moskve uschoval do vaku, a keď som prišiel na Slovensko, tieto som prilepil na spodnú časť holiaceho mydla a pretiahol s mydlovou penou, aby neboli viditeľné. Ako viem, polícia i (!) našla mikroskopicky zmenšené záznamy na tomto mieste.

Pred odjazdom z Moskvy som neobdržal od Kominterny ani od Gottwalda žiadne peniaze. Pred príchodom do ZSSR som mal 275 amerických dolárov. Táto čiastka mi zostala ešte z 1000 dolárov, ktoré som na úradné povolenie zamenil v jednej banke v Moskve, za čo som dostal 2700 slovenských korún. Zbytok 200 dolárov som priviezol zo sebou na Slovensko.

V septembri alebo októbri 1940 pricestoval komunistický funkcionár Vincent Škrabala¹⁰ ako emigrant do ZSSR. Pri prekročení sovietskej hranice udal falošné osobné dáta, a preto bol držaný niekoľko mesiacov vo väzbe. Keď bol prepustený z väzby, napísal sekcii KSČ v Kominterne list, v ktorom vysvetľuje celý jeho prípad, prečo vlastne pricestoval do Sovietskeho zväzu. Na základe tohto listu si ho nechal Gottwald zavolať do Moskvy. Škrabala bol poverený Gottwaldom, že ma doprevadí na Slovensko a bude ako spojka medzi mnou a krajinským vedením KSS, teda on by bol ten, ktorý ma zapojí do krajinského vedenia KSS. Ďalej bol Škrabala inštruovaný o tom, ako je možné zvláštnymi technickými metódami vyrábať letáky. Ako viem, Škrabala navštevoval v Moskve Leninovu školu, a to 6 mesiacov.

Ako sa pamätám, odcestoval som z Moskvy asi 5. alebo 6. júna 1941, spoločne so Škrabalom. Na túto cestu sme neobdržali v Moskve žiadne zvláštne papiere (teda osobné doklady). Jediné doklady, ktoré sme mali, boli dočasné legitimácie pre bezdomovcov. Spoločne sme cestovali v oddelení 2. triedy až do Lembergu. Nie je teda pravda, že by som bol cestoval s diplomatickým pasom. Ešte v Moskve mi dal Plinov inštrukcie, akým spôsobom sa dostanem ilegálne cez hranice. Na základe toho som sa zdržoval v Lembergu, a to po príchode vlaku v jednom oddelení vagóna až do tej doby, keď prišiel do toho oddelenia istý Smirnov, stálym bytom v Lembergu, s ktorým sme sa vybrali do mesta. Číslo vagóna a oddelenie vo vagóne avizoval Smirnovovi Plinov. Smirnov nás ubytoval v Lembergu v hoteli Patria a na druhý deň sme boli cestou tohto predstavení jednému poľskému pašerákovi z povolenia, ktorého meno udať nemôžem, a tento nás ilegálne previedol cez ruské hranice do Maďarska. Tento pašerák nás previedol do Maďarska až na železničnú stanicu Volosjanky. Odtiaľto sme cestovali vlakom do Veľkej Berezne a autobusom do Sniny. Pred hranicami Slovenska sme vystúpili, a keďže Škrabala veľmi dobre poznal na tomto mieste hranice, prešli sme bez akejkoľvek prekážky na Slovensko, kde sme nasadli na vlak a odcestovali sme až do Zvolena.

Vo Zvolene vyhľadal Škrabala funkcionára komunistickej strany Sekereša. Túto adresu sme dostali od Černockého v Moskve. U Sekereša sme sa mali hlásiť pod

10 Vincent Škrabala (3.4.1898 Moštenica – 1945 Mauthausen) – v KSČ od roku 1921. Do roku 1940 bol funkcionárom komunistických vedení v Brezne a v Banskej Bystrici, potom odišiel do ZSSR, odkiaľ sa spolu s Viliamom Širokým vrátil v júni 1941. Od augusta 1941 do apríla 1942 člen II. ilegálneho ÚV KSS. Od apríla 1942 bol väznený, zahynul v koncentračnom tábore.

heslom „Adam“, Sekereš na heslo „Adam“ však nereagoval, a preto, až keď som mu povedal moje meno a požiadal som ho, aby nám umožnil spojenie s funkcionárom komunistickej strany v Banskej Bystrici Faighom,¹¹ tento súhlasil. Sekereš nám aj urobil toto spojenie a odcestoval s nami autom do Banskej Bystrice, kde sme sa stretli s Faighom, a tento nám predstavil oblastného tajomníka banskobystrickej oblasti Františka Vavru,¹² ktorý vystupoval pod krycím menom „Pavol“. V Banskej Bystrici mi bol pridelený ilegálny byt u robotníka Jozefa Habána. Kde umiestili Škrabalu, neviem, ale je pravdepodobné, že i jeho umiestili na niektorom ilegálnom byte v Banskej Bystrici. Môj hlavný cieľ bol, aby som sa mohol čím skôr zapojiť do krajského vedenia KSS, a preto som požiadal „Pavla“, aby mi umožnil toto spojenie, čo mi aj tento prisľúbil. „Pavol“ mi ponúkol, aby som s ním dňa 5. júla odcestoval do Trnavy, kde sa on stretne s istým „Štefanom“. Podľa Pavlovho vysvetľovania musí byť „Štefan“ krajským tajomníkom a ako taký musí byť členom krajského vedenia KSS. Ja som s nijakým vyšším funkcionárom KSS, ako oblastným tajomníkom „Pavlom“, do môjho zadržania neudržiaval žiadne spojenie.

V byte Habána som hovoril s „Pavlom“, keď tento ma navštívil, celkove trikrát. Keďže som nemohol dostať dlhšiu dobu žiadne spojenie s niektorým členom krajského vedenia KSS, rozhodol som sa, respektíve som súhlasil, aby Škrabala odcestoval do Bratislavy, kde by na vlastnú päsť hľadal spojenie s krajským vedením. Akým spôsobom Škrabala odcestoval do Bratislavy a kto ho odprevadil, neviem. Aký výsledok mala Škrabalova cesta do Bratislavy, neviem, keďže som s ním už viac nehovoril a ani som ho nevidel. Mimo „Pavla“ som v mojom byte žiadneho funkcionára komunistickej strany neprijal. Keďže som sa obával, že by sa pri mojom prípadnom zadržaní mohlo nájsť 200 dolárov, rozhodol som sa dať tieto do tuby na zubnú pastu, kde boli políciou aj nájdené a zabavené.

Poznamenávam, že táto moja výpoveď je pravdivá a že k tejto už nemám čo po-
dotknúť ani čo meniť.“

Zápisnica po prečítaní schválená a podpísaná.

V Bratislave, dňa 30. júla 1941.

Vypočúvajúci:	Zapisovateľ:	Vypočúvaný:
podpis nečitateľný v.r.	Považan v.r.	Široký v.r.

Národní archiv (Praha), fond 100/24 (Klement Gottwald), zväzok 110, archívna jednotka 1432

11 Ide o Šalamuna Feiga, člena III. oblastného vedenia ilegálnej KSS banskobystrickej oblasti.

12 František Vavro (27.1.1911 Trnava – 1965), funkcionár ilegálnej KSS, v júli 1941 bol zatknutý a odsúdený na 18 mesiacov väzenia. V decembri 1947 ho ako konfidenta ÚŠB odsúdili na 20 rokov väzenia, zomrel krátko po prepustení z výkonu trestu.

3

Brno, 1951, 21. august

Úradný záznam výpovede vrchného strážmajstra J. Horáka na Krajskej správe Štátnej bezpečnosti v Brne vo veci povojnového vypočúvania kriminálneho rady brnenskej riadiacej úradovne gestapa Otto Koslowského

V roce 1947 při vyšetřování býv[alého] přísl[ušníka] gestapa, krim[inálního] rady Koslowského¹ měl jsem s uvedeným tento rozhovor.

Po jeho předání americkými orgány byl převeden Koslowski k dalšímu zpracování KV StB Brno.² Při jedné příležitosti při jednom „soukromém“ hovoru dotazoval se mě Koslowski na některé osobnosti, které prošly vyšetřováním gestapa za doby okupace. Mimo jiné dotazoval se mě na jistého „Slováka Širokého a Ďuriše“,³ zdali je znám. Přitom se ptal, zdali je to pravdou, že je Široký členem vlády. Jelikož nebylo důvodu toto Koslowskému zapřít, odpověděl jsem, že ano, načež Koslowski odpověděl, no ano, tito lidi zastávají dnes vysoké funkce. Ptal jsem se ho, zda přišel s uvedenými jmény a osobami do styku, načež Koslowski přisvědčil a na moje dotazy řekl, že vyslyšel Širokého na Slovensku a že se při výsledku dověděl velmi závažné věci, o kterých (!) mělo berlínské ústředí gestapa velký zájem. Dále uvedl, že po skončení výsledku na Slovensku a po příjezdu do Brna obdržel z Berlína rozkaz, aby převezl Širokého a Ďuriše do Brna, že do Brna přijede vedoucí ze zpravodajského ústředí. Toto se stalo a do Brna přijel šéf zpravodajců (Wohle nebo Vohtl – jméno si dnes nepamatuji přesně) a jednal po mnoho dnů se Širokým sám a osobně. Dotazoval jsem se Koslowského, jak jednání se Širokým dopadlo, ale odpověděl, že neví žádné podrobnosti, že nebyl těmto jednáním přítomen. Byl v Brně u Širokého pouze dvakrát, a to když prý uváděl šéfa ústředny, a podruhé, když byl na jeho cele s krim[inálním] radou Tautem,⁴ který vyslyšel Širokého ohledně agentury, kterou zřídila na Balkáně Kominternu a jejíž agenti působili také na slovenském území.

1 Otto Koslowski (17.4.1900–3.5.1947) – vedúci protikomunistického referátu brnenskej riadiacej úradovne gestapa, neskôr pôsobil na Slovensku v rámci 13. operačného oddielu (*Einsatzkommando 13*). Po vojne bol v rámci retribučných procesov odsúdený k smrti a popravený. V tomto dokumente, ako i v mnohých ďalších, sa Koslowského meno píše v poslovenčenej (resp. počestenej) forme ako Kozlovský. Pridržiavali sme sa však správneho znenia „Koslowski“ a na túto podobu sme opravili aj transkripciu mena v dokumente.

2 Teda správne Krajskej správe Štátnej bezpečnosti v Brne.

3 Július Ďuriš (9.3.1904 Rovňany – 18.2.1986 Praha) – po vstupe do KSČ v roku 1923 redaktor komunistických periodík. Od roku 1938 vo vedení komunistickej strany na Slovensku, člen I. ilegálneho vedenia KSS. Od augusta 1941 bol väznený. Po vojne sa stal ministrom pôdohospodárstva, neskôr ministrom financií a predsedom Zboru povereníkov. V roku 1963 bol odvolaný z funkcií a v roku 1970 z KSČ vystúpil.

4 Ewald Taudt (18.5.1909–???) – vedúci referátu IV N na úradovni gestapa v Brne.

Když jsem chtěl konkrétně, aby mě Kosłowski řekl, co ve skutečnosti šéf berlínské ústředny se Širokým vyjednával, a zdůraznil jsem mu, že přece musí něco o těchto rozhovorech vědět, řekl mně Kosłowski, že je to těžké, že „ti stojí dnes na vysokých místech“ a že on má pouze jeden život. Tvrdil, že jeho případ je velmi vážný a že má obavy, zda nebude na našem území odsouzen k tomu nejvyššímu trestu. Po tomto mém rozhovoru asi za několik dnů spáchal Kosłowski pokus o sebevraždu, těžce se postřelil ze služební pistole, kterou zanechal v místnosti vyšetřující orgán, býv[alý] v[rchní] strážm[istr] Lysáček. Kosłowski byl poté dopraven do nemocnice, kde byl asi 14 dnů. Za jeho pobytu v nemocnici byly učiněny přípravy k jeho soudnímu přelíčení a Kosłowski krátce nato byl popraven, aniž by byl řádně vyslechnut.

Při jeho protokolární výpovědi psala jeho výpověď zajištěná členka gestapa Valerie Matalová, a to převážně tak, že Kosłowski jí diktoval přímo do stroje, za přítomnosti orgánu, který neovládal německy.

Po nahlédnutí do protokolu Kosłowského jsem zjistil, že jeho sdělení neodpovídá tomu, co je uvedeno v jeho protokolární výpovědi, i když mnohé věci by [v] jeho sdělení, které mně učinil, skoro souhlasily.

Tento úřední záznam činím v zájmu zjištění pravdy, neboť jsem přesvědčen, že Kosłowski při rozhovoru se mnou hovořil pravdu a svoji výpověď poněkud při psaní protokolu pozměnil z nějakých důvodů.

Podobné jednání, jak shora uvedeno, měl šéf ústředny rovněž s Ďurišem, který byl rovněž za tím účelem přivezen do Brna.

v[rchní] stráž[mistr] Horák J. v. r.